

Rostás-Farkas György - Karsai Ervin

**A CIGÁNYOK
HIEDLEMVILÁGA**

PÉCS 1990

Lektorálták:
Dr. Várnagy Elemér
Dr. Mihálfy Balázs

ISBN 96 304 05 415

I.

SZOKÁSOK - MAGYARÍTÁSMÓDOK

A cigányok életmódját sajátos történetük, más népekhez és önmagukhoz való viszonyuk, létfenntartásuk lehetősége alakította. Életüket mindig a pillanatnyi lehetőségek, adottságok határozták meg, ezért életmódbeli szokásaik is mások, mint a nem cigányoké. Nyilván a vándorlás, a letelepedettek beilleszkedési nehézségei is befolyásolták ezeket. Az örökös helyváltoztatás mindig új és új szituációkat teremtett, s nehezítette "helyhez, időhöz, alkalomhoz" kötött szokások kialakítását. Később, a letelepedés során a körülöttük élőktől nagyon sok szokást, magartartási elemet vettek át, s alkalmaztak sajátos életformájuk között. Szokásaikban fellelhető az egyszerűsítés, a praktikum.

A s z ü l e t é s esemény minden családnál, így a cigányoknál is. A terhességből, szülésemből azonban - ismerve életmódjukat, "veszélyeztettségüket" - nem csináltak "ügyet". A terhesség nő nem kimélte magát, nem vigyázott magára, ugyanúgy élt(él), mint ezt megelőzően: dolgozik, eszik, iszik, dohányzik stb. Magát a szülést is a legtöbb esetben egyedül élte végig, vezette le, végezte el. Környezetük se nagyon törődött velük. Talán csak az először szülők kértek segítséget rokonoktól, szülőktől.

Az újszülöttet lemosták meleg vízzel, lekenték olajjal, hogy a bőre fényes legyen. Pólyába vagy rongyba, vagy a nagykenődobbe kötötték, s ha sirt, enni adtak neki. Szoptatták, ez általános volt. Gyakran egyszerre - ahogy sorban születtek - több gyermek is szopott (néha még az öt éves is), hiszen ez biztos táplálék volt a leginésesebb időben is. A gyermekégyes asszonyok csak egy-két napig fekhettek, nem volt módjuk a plhenésre, hiszen legtöbbször ott volt a többi gyerek. A férfiak a születés idején otthon sem voltak. Ilyenkor nem volt illő otthon lenni. Nem is segítettek a gyerekgondozásban, csak amikor már na-

Kiadó:
Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület
PÉCS

Gyobhacská lett a Gyerek, akkor foglalkoztak vele, illetve segítették maguk mellé vették.

A gyermek gondozásában nemigen nyilvánult meg rendszer. Ahogy a szükség és lehetőség engedte, etették, gondozták. Az újszülöttet meglátogatták, s ajándékok vittek neki. Az apa ilyenkor akár hogyan is, de megvendégelte a látogatókat. Szokás volt a későbbi időben a keresztelés. A nevet a keresztszülők adták a gyermeknek. A hivatalos név mellett cigány nevet is kaptak (kapnak) a Gyerekek, amiből néha vezetéknev lett.

A keresztelés ünnepe. Rituáléja: a gyereket a terített asztal közepére tették s itallal köszöntötték. Illetve kinn a tele poharakat, mert aki a poharat nem itta fenékiig, az rosszat akart a Gyerekeknek, (a ki nem ürített pohár "rosszat" jelentett). Ekután ettek, ittak, táncoltak, beszélgettek. Jobb időben két-három napig is tartott a vigadalom az újszülött egészségére.

A gyermek nevelése is sajátos volt. Nem volt jellemző a célravezető, következetes nevelés. A gyermekkel való bántásmódot a szülő hangulata, gondolja, a létbizonytalanság határozta meg. A cigányasszony hol átkozta, hol dédelgette gyermekét, függetlenül attól, hogy gyermeke mit csinált. A Gyerekek a felnőttek életvitelét élték, másolták. Mivel szükösen éltek (élnek), egy szobában 10-12 személy, a szülők intim, bizalmas életének a Gyermek tanui voltak, bár a "szemérmesség" szabályait betartották, pl. nem vetkezhettek, öltözködhettek egymás előtt stb.

A Gyermek hamar felnőtté váltak ebben a sajátos inséges helyzetben, bár sem lelkiileg, sem biológiailag nem voltak igazán felkészülve erre. Gyakran 14-15 éves korban házasodtak, férjhezmentek. Ennek természetesen meghatározó következményei lettek. A lányok és fiúk "nevelése" között azért volt különbség. A fiúk "Gyermek", a lányok csak "lányok" voltak, bár ez inkább az első gyermeknél volt érvényes. A lányok hamar megtanulták a sütejt, főzést, a tűzrakást, a kicsik gondozását, hordozását. A fiukat az apjuk "fogta" be arra, amit éppen foglalkozásukért tartott.

A családi törvény (norma, értékrend) heterogén volt és

Gyakran ütközött a társadalom normarendszerével. Pozitív szokások voltak: az idősebb, bölcsőbb cigányemberek tisztelése, a betegek segítése. A halottak tisztelése is hagyomány, ezt azonban elsősorban valóságilag a félelem motiválta.

A nevelési módszer az utánság volt. Nem volt szokás a magyarázkodás, a gyermeknek figyelnie kellett, nem téveszthette el az adott műveletet, mert megbüntették. Gyakran veréssel, szidással, átkozással nevelték. Az iskolai oktatásban ritkán vettek részt. Egyrészt, mert a köztitkoséget nem nagyon kedvelték, hiszen otthon viszonylag szabadon, mindenestre más ritmusban éltek, (délelőtt ébredtek, este felé ettek, későn feküdtek), másrészt az inség, szegénység miatt nem volt megfelelő öltözetük. Harmadsorban a gyakori helyváltoztatás miatt sem tudták belsokolásni őket, akkor sem, amikor erre lehetőség nyílt. Tehát csak a család nevelte őket, s ez kevés utraváló volt ahhoz, hogy személyiségük harmonikusan fejlődjön, illetve, hogy a társadalomba beilleszkedjenek.

A házasság előtt nem tartották fontosnak az udvarlást sem. A megismerkedés is csupán pár órát vett igénybe (ha még nem ismerték egymást, vagy éppen nem szánták őket a szülők egymásnak). A házasságkötés két módon zajlott le. Az egyik esetben a vőlegény elment megkérni a lányt az apjától, sohasem az anyjától, vagy közvetlenül a lánytól. Ilyenkor az apa kikötötte, mit kér a lakodalmi vendégséghez (étel, ital mennyisége). A házasodás másik módja a leányozkötés volt. Ha a lányt vagy a fiút valamely okból tiltották a házasbágtól, s ezért kértésre nem kerülhetett sor, vagy bosszúból, mert a két család valamért egymás haragosa, s a férfi "dolga" a bosszúállás. (Neherbejti s otthagya a lányt.) Néha a bosszúból tartós együttlétt jött létre, s ha gyermek is született, akkor a családok is kibékültek. Az esküvő ceremóniája: a fiatalokat a legidősebb cigány, vagy maga a vajda adta össze. Utána több napig tartó lakodálomban ünnepezték meg a fiatalok összekerülését.

A halál kapcsolatos szokások is sajátosak a cigányoknál. A misztikus világgép meghatározza a halálhoz való viszonyukat. Félnek a halott szellemétől - mely visszajárhat,

bosszút állhat, megronthat -, ezért nemcsak tiszteletből, hanem sajátos világmépből eredően is körültekintőek a halottal szemben. Aki tehetete, elment a halottas házhoz, ahol a megboldogultat kedvenc ruhájába öltöztették, szeretett tárgyai közé fektették. Több napig virrasztottak mellette, és őrizték. A közeli hozzátartozók a halott fejénél, a többiek rokonsági rangsor szerint helyezkedtek el. A siratók az elhunyt kedvenc nótáit énekeltek, beszélgettek életéről, de csak a jónak ítélte tetteiről. A halottra vonatkozó kellemtelenségek elmeséléséről tartózkodtak. Ilyenkor a gyerekek is ott tartózkodhattak a éppugy viselkedtek, mint a felnőttek. Pálinkáztak, ettek, mesét, történeteket hallgattak. A temetéskor a vajda, vagy a legöregebb cigány mondta a bucauztatóit, a legtöbb esetben cigányul. A bucauztató az elhunyt életéről, becsületének meggyőző történetéről szólt. Majd nyugodt pihenést kívánva a temetőbe vitték a virággal díszített kocsin. A temető felé vivő úton több zenekar is játszott (cigányzenekar, fuvószzenekar). A koporsóval végigjárták a rokonokat, minden sarikon megálltak, a templomba is bevitték. A befogott lovakat nemigen kellett irányítani, mert tudták az utat. Ahol megálltak, a pap vagy a vajda áldást mondott. A sirhely a családok gazdagságától, megmondoltságtól függött. Sok esetben a sirhely oldalát kitéglázták, ebbe tették a koporsót, befedték deszkával, esután került rá a föld. Azért tették ezt így, hogy a föld ne nyomja a halott mellét. A még nyitott sirba pénzt, cigarettát, bort, pálinkát tettek, hogy legyen a halottnak utraválója. A fejféra lópatkót szoktak szegezni, hogy a halottat utolsó, végtelen utján szerencse kísérje. A temetés után a rokonság férfitagjai hat hétig nem borotválkoztak. Minden étkezésnél tettettek a megboldogultnak is. Hat hét után halotti tort ülték (pomána). Csendesen beszélgettek a megboldogulttról, ettek, ittak. Egy év elteltével ugyanugy idézték, ünnepelelték a halottat. Ez minden elhunytjának kijáró tiszteletadás volt, szinte kötelező módon.

A cigányok életében, a hétköznapokon, az ünnepeken, a lakodalmon stb. nagyon nagy szerepe volt a t k e z ó s n e k. A hétköznapokon nem volt határozott időpontjuk az étkezéseknek. Rendszeretelenül étkeztek. Mindenki akkor evett, amikor megéhe-

zett. Egyszer volt napjában főtt étel, még a jobb módú cigányoknál is. A főzés ideje is attól függött, mikor volt rá idő, és mikor volt főznlvaló. Az étkezésnél előbb a férfiak ettek, aztán a gyerekek, a legvégül az asszonyok. Általában sokat főztek (ha volt mit), hogyha véletlenül vendég jött, ne maradjanak szégyenben. Az evésnél (télén az asztalon, nyáron a földön lévő edényből ettek), balkezdbe kellett fogni a kenyeret, amit a csapogó kanál alá tartottak. Mivel az edényből (lábosból) többen is ettek, mindenkinek a maga felőli részből kellett venni, a nem nyulkihatott a táliban össze-vissza. Aki nem tudott szépen enni, azt megszólították. A kanalát minden férfi magánál tartotta, mégpedig a csizmaszárbán. (Osoko cigányvajda történetében a nagyevő cigányról nemzetséget neveztek el: csokeshyti.) A sülteteket készel ették. Az ételek többnyire túlfűszerezettek voltak. Az étkezésekkel - ha teheték - együtt járt az alkohol is, és a dohány is. Jellemző, mikor kérdezik: pessz? (iszol, szivsz?) phaberessz? (égetsz?).

A cigányok mindig vendégszeretők voltak, ma is azok. Bárki mehetett hozzájuk, mindenkit megvendégeltek. Visszautasítani a kínálást illetlenségnek számított.

A cigányok bizonyítottan j n d i a l e r e d e t ü e k. Ezt bizonyítja a cigány nyelv (romani) az indiaihoz hasonló életmód, a szokások rendszere. Néhány szokás nagy hasonlósága is megfigyelhető más népekkel kapcsolatban is. Sok hasonló elem található a balkáni népeknél is, de van hasonló szokás a zsidó népnél is. A cigánylakodalom után, ha kiderült, hogy a lány nem volt szűz, az apjának vissza kellett fizetnie a lakodalom költségeit. De ha a lány érintetlen volt, a lósoknyáját (bizonyíték!) kitétték közszemlére a sátor elé. Ez a szokás megtalálható a zsidóknál is. Isaac Bashevis Singer lengyel származású Nobel-díjas amerikai író: Jenti, a jesiva növendék című kisregényében így ír erről: "A szüzesség tánc" után a menyasszonyt és vőlegényt elvezették az elkülönített nász-kamrába. Az esküvői személynzet kiiktatták a párt és rájuk perancsolt: "Legyetek termékenyek és szaporodjatok! Napkeltekor Anshel anyósa és kísérete berontott a kamrába, és kirángatták a lepedőt Hadasas alól, hogy megbizonyosodjanak, miszerint a házasság "konzumál-

tatott". Pelfederve a vérnyomokat, megvidámult a társaság, megcsókolták a vőlegényt és gratuláltak sorra. Eszután a lepedőt lobogtatva összejültek kinn a szabadban és eljártak egy kősertáncot a frissen esett hóban. (Szémann Béla fordítása.)

Hiedelmvilág, babonák

A babonák a köznapi tudat kategóriái. A civilizált társadalmakban is fellelhető, hát még a természeti népeknél, ahol sok jelenség magyarázatára csak az AMINIZMUS, MÁGIKUS, ARITIFICIÁLIS-PA szubjektív magyarázatok szolgálhattak. A hiedelmek, melyeket a köztudat befogadott és szentesített, a babonák, amik az okkult természetfeletti élményekre vonatkoztak, az adott nép világgépének részét alkották. A babona nem szerves, önálló jelenség, hanem egyfajta társadalmi minősítés, leértékelő, lekicsinylő minősítés. Az számít babonának, ami az elfogadott racionális gondolkodásmód szabályaival utköszik, aminek nincs igazságértartalma, a tapasztalás megsokkott, hagyományos keretei között. Babona tehát minden olyan hiedelem, amely valamilyen szabályszerűséget, összefüggést tételez, amely nem illeszthető be tapasztalataink rendszerébe, azonban érzelmi kötésű, szubjektív valóságértéke nagy. A babonás hiedelmek fennmaradását főleg az biztosítja, hogy sokan osztják őket, nagyobb embercsoportok vélekedését tükrözik. A babona tévedés, mely az emberi percepció hibalehetőségéből fakad, vagy gyakori forrása a jóslat - mely önmagát valószínűsíti meg - determinálja a bekövetkező emberi, társas eseményt. A babonás hiedelmekben rejtett motívációk szimbolikus kielégülést, megvalósítást kereshetjük. Ekkor az értelmetlen értelmessé, a véletlen szabályszerűvé válik. De magyarázhatjuk a babonás hiedelmeket feltételes reflektív kialakulásának mechanizmusával is. Alapja a szükségleti állapot, mely kielégülést keres, a valamilyen tárgyra irányul, és ha a kielégülés bekövetkezik, ha a szükséglet teljesítését valami kioltja, a pszichikum ugyanolyan kapcsolatot terem a szükséglet és a kielégülést létrehozó színerhelyzet sajátossága között. A babona tehát megerősítésként hatott valamilyen feltételes kapcsolatra szükséglet és szíger között, és ez a kapcsolat rögzült. Értelmezhető a babonás hiedelmek sajátos gondolkodásmódként is. A babonák meg-

található minden bizonytalan helyzetben, az ismeretlen jövő valószínűségi előrejelzési kísérleteként, a törekvés ezzel a bizonytalanság legyőzésére, urálására.

A babonás hiedelmek a cigányság életében is fellelhetők, talán változatosabb formában mint más népeknél, erre életmódjuk, sajátos történeti, társadalmi fejlődésük, állapotuk a magyarázat.

II.

A CIGÁNYOK TÁRSADALMA, VALLÁSA

A cigányok elhagyva őshazájukat, Indiát, (észak-nyugat), szétszórták a nagyvilágban. Egyes csoportjaik igen messze kerültek egymástól, mégis megőrizték származásuk közös vonásait, hitvilágukat, nyelvüket, a vándorlás során érintett országok népei kultúrájának egyes elemeit.

A cigányok Indiában vándorzenéléssel, kézműiparral foglalkoztak. A mai indiai cigány törzsek (kb. 15 millió) a dom-ok a bandzsarék foglalkozása is megegyezik a cigányokéval. A dom-ok szóból, melynek jelentése vándorzenész, a görögországi tartózkodás alatt r h o m, r o m lett, mely ma a cigányok népeve. Magukat mindazon cigányok romnak (ill. roma) nevezik (neveztek), akik Bizáncban (ma Isztambul) keresztül jöttek Európába. A többi csoport magát k a l o -nak, (fekete), és m a n u s h-nak (ember) nevezte.

A cigányok vándorlása összefügg a vándorzenéléssel, mert P t r d a u s z i (i.sz. 935-1020) perzsa költő szerint Bahram-Gur király 10000 lurit (cigányt) hivatott Perzsiába, mint zenészt. Kortársa, Hamza I s p a h a n i 10000 zlottról tesz említést, akik cigányok voltak. Ezek előbb rabszolgák lettek, majd Arábiába kerültek a XI. században a Tigris folyó alsó folyása mentére.

A cigányok elhagyva Indiát, India észak-nyugati részét, a mai Pandzsáb (Punjab) környékét, három csoportra oszlottak.

Egyik csoport Kelet felé ment, a másik csoport Dél felé, a harmadik csoport Nyugat felé. Ez a csoport hosszabb időt töltött Perzsiában; a XI. században Perzsiában két csoportban éltek. Az

egyik csoport neve: b e n, a másik csoporté: p h e n. A be-
csoport Sziria felé vette útját, a phen-csoport Örményország felé nőnemű névelő felvétele is, a -mos képző, lexikális elemek
lé. Az európai cigányok a phen-cigányok. Nyelvészetileg a cigá-felvétele. Örmény területről a cigányok Pontoszi területre váh-
nyok tehát: örmény cigányok
szír cigányok
európai cigányok.

Minden európai dialektusban van perzsa, örmény, török, görög jó országhól reffelé a Duna mentén Havasalföld, Szerbia, Horvátor-
vevényeső, ami azt bizonyítja, hogy ekkor még együtt voltak.

A bizánci krónika 835-ben már arról ír, hogy a cigányok
Anaszkorboas-ban vannak (Kilikia). Innen a X. és XV. század kö-
zött két irányban távoztak. Az egyik irány Egyiptom, Észak-Afri-
ka Pöldközi-tengeri része, Spanyolország. A másik irány Közép-
Európa. D a l l m l l cseh krónikás 1242-ben írja, hogy Csehországban számos ember jelent meg alamizsánát kérve, éhesek va-
gyunk (kattas bokh), mondták. A XIII. században egyes zenész
cigányokat tatár kémekként emlegettek. Németországban, Svédor-
szágban a cigányokat ezért is hívták tartarének. A cigányok
tömeges megjelenése Európában a XIV. századra tehető.

A XIII. század második felében az európai cigányok a Fekete-tengertől északra, és a Duna alsó folyása mentén éltek. A
cigányok egy része már a X-XI. században elérte Görögországot,
a Duna-mellékét.

Korai cigány település Krétán és Peleponneszszon volt. A
elgagadók Palesztinából Krétán át Modonra (Modona) érkeztek. Szí-
mon Szimeonisz 1340-ben "de gente chaimi"-ről ír Krétán, akik
cigányok voltak.

A cigányok első európai hazája Peleponneszszon volt. Nagy
cigány település volt Modon mellettí Gippe (ma Methoni) 1483-
ban 300, 1496-ban 100, 1519-ben 30 barakk volt. Modont a törö-
kök 1500-ban elpusztították. Mikor a cigányokat kérdezték: hon-
nan jöttek, a válasz az volt: "nek Gippe" (Gippéből). Ez viszont
úgy hangzott Egippe, Egyiptom. Így lett a nevük "egyip-
tomi bucaujfőr", ill. a "fárad népe".

A görög nyelvet nemcsak Görögországban beszélték, hanem a
Fekete-tenger mentén is. Az európai cigányok nyelvében örmény
és görög elemek találhatók. Görög nyelvi hatás eredménye a him-
doroltak, majd a Krim félszigeten és a Dnyeszter alsó folyása
felé.
Nagyobb csoportok az 1400-as évek elején indultak el Görög-
szágon keresztül. Görögül is beszélő cigányokat 1416-ban említe-
nek Weissenben, 1418-ban Zürichben, 1427-ben Franciaországban.
Angliában 1500-ban, Svédországban, Finnországban 1512-ben vannak
cigányok.

Az első hullámban érkezett csoportokat nevezik k á r p á t
cigánynak. Egyes csoportjaitak nyelvjárás szerint nevezik kaljo-
nak (spanyol), az anglo-romani (angliai cigány nyelvjárás), a
pejibano (magyarországi, lengyelországi, csehországi), a szintó
(németországi) stb.

A második hullámban érkezett csoport az 1850-es évek végén
érte el Magyarországot. Mivel román nyelvi területről érkeztek,
sok román eredetű jövevényszóval (ami a kárpáti cigányoknál
szláv eredetű), így lett a nevük o l á h cigány. Törzsi-nem-
zetiiségi szervezetük még ma is fennáll.

A kárpáti cigányok nagy része Magyarországon nyelvük fel-
adására kényszerült. Kis csoportjuk még beszél a nyelvet, mely
legelőbb a kárpáti cigányokat érte, különösen Európa nyugati or-
szágiban volt igen erős a cigányüldözés. Magyarországon csak ké-
sőbb lépett be a cigányellenes ténykedésbe.

Az oláh-cigányok őrzik a cigány kultúrát, a nyelvet legerő-
sebben, Magyarországon is. Az oláh-cigány dialektusok hatására a
cigány nyelv fejlődése új alapokon halad. Mivel az oláh-cigányok
a századfordulón elkerültek Európa más országaiba is, Amerikába
is, nyelvük, kultúrájuk nagy hatást gyakorol a már régebben ott
élő cigányokra. Jelentős irodalommal rendelkezik a l o v á r
(lókupec), és a k h e l d e r a s h (üstfoltosó) nyelvjárás.

A cigányok általában kénytelenek voltak felvenni az adott
ország vallását is. Hitviláguk meglehetősen gazdag, melyre fő-
leg az ösközösségi, matriarchatus életfelfogása és babonás hie-

delemvilágra nyomta rá a bélyegét. Egész életmódjukra, életfel-
adásukra, együttélési formáikra a külső környezetiől való merve
elvárásként, a merev konzervativizmus a jellemző. Ez döntően a
rendelés, majd a kapitalista Európa velük szembeni súlyos elő-
ítéleteivel, a faji megkülönböztetéssel, a cigányokkal szembeni
rosszindulatu magatartással magyarázható.

A cigányok társadalmi sohasem volt osztályjellegű. A zárt
közösségekben vándorló család, melyhez hozzákapcsolódott egy tá-
volabbi vérségi kötelék is, egy cigány etnikai egységet alkotott.
Általában egy ilyen karaván 25-32 kocsiból állt. Az egyik menle-
vél 25 kocsiról tesz említést, néhány népdal 32 kocsiat említ. Ez
a csoport nem folytatott termelő tevékenységet, hanem márcól hol-
napra élt, egy primitív fokon önellátó életmódban. A tulajdon
nem alakulhatott ki, a munkamegosztás is csak a családon belül
formálódott. Társadalmi osztályok, rétegek nem alakulhattak ki,
mert ezeket már családjukban folytatta volna el a közösség, melybe
a környezettel szembeni ellenállás kovácsolta össze őket. Ez az
ellenállás egyuttal védekezés is volt a nem-cigányokkal szemben.

A cigányok vallása általában katolikus. Ezt a vallást kény-
szerből vették fel, mert a keresztény egyházhoz való tartozás
minden korban bizonyos fokú védettséget, védelmet biztosított
részükre. Mivel a cigányok hosszú éveket töltöttek Keleten, majd
Egyiptom érintésével kerültek a Balkánra, a hitük gyökereit a
közép-keleti vallások közt kell keresni. Európába való érkezé-
sükkor kellett áttérniük a katolikus vallásra, de keresztény hi-
tük pár száz évvel korábbra tehető, mint a kelet-európai népeké.
Ez az oka annak, hiányosak a nem keresztény vallásra jellemző
babonák, mágiák, hiedelmek. Közép-Európában a 15. század ele-
jén megjelenő cigányok magukat "egyiptomi bucsujáróknak", zarán-
dokoknak nevezték (Fáraó népe), akik népeik büneitért jöttek ve-
zekelni. Ehhez még pápai, császári utlevelet is kaptak.

A cigányok csak ritkán járnak templomba, a karácsonyi éjfé-
li misét, áldozást, keresztelést tartják. A cigány esküvő, te-
netés családi körben, pap nélkül, a vajda vagy a legöregebb ci-
gány jelenlétében történt (Még ma is sok helyen.) A rangosabb
nemzetiségeknél a szertartást a pap is és a vajda is megtartotta.

Imádkozni többnyire csak a Miatyánkot szokták. Sajátmaguk által
irt imát, könyörgést is szoktak mondani cigány nyelven.
A "Miatyánk" cigány nyelven így hangzik:

Je Dadeske, Je Shaveske, thaj Sunto Dyi Devleske anaveske. Amen.
Amaro Dad Devla, kon san ando cheri, sunto t avel tyo anav, t
avel tyi luma, t avel tyi vojta, sar ando cheri, kade vi kache
pe phuv. Amaro Dyeseke manrode les amenge, haj ertisar amare
bezera, sar ame ertisaras amare dushmanenge. Haj na inger amen
ande nasulimaste, haj aloboidar amen kather o nasul. Amen.

A Miatyánk többi részét - ke tyiroj o them, e sor, haj e
glorija vi akanak kaj sagda - csak kevesen mondják. (Fordítása:
mert tiéd az orrság, a hatalom és a dicsőség most és mindig.)
A nagypénteki bőjtöt megtartják. A cigányok nem élnek mély vallá-
sos életet, bár népdalaikban Istennel sűrűn lehet találkozni.
Közönösök, közöntésök, nagy ünnepek alkalmával az a szoká-
sos, hogy hosszú közöntőket mondanak egymásnak, s e közöntők-
be beleszövők Istent. Pl.:

Devlesa rekhar tumen romale (Istennel talállok benneteket)

O drago Sunto Del andas... (A szent Isten hozott...)

Ashon Devlesai (Maradjatok Istennel!) stb.

A nem-cigányok szemében a cigányok babonások. Ennek oka
egyrészt a cigányasszonyok jóslási szokásai. E "mesterseget"
Európába érkezésük óta üzik. A másik, hogy a cigányokat miaszti-
kusság vette körül, s a már letelepedett népek szokásrendszeré-
ből való megfokozott eltérés. A cigány babonák, babonás szokások
nem különülnek el élesen a környező népek hiedelmétől. A hie-
delmek mellett például a magyar parasztság körében már nem ho-
nos szavakat is megőrizték a cigányok.

A cigányok hitvilágának gyökereit is Indiára vezethetők
vissza. Ez a hit a testtől is függetlenül létező szellem hite,
mely a halál után is tovább él. Ezért vált szokássá a halottak
étellel, itallal való ellátása is. A halottnak is ugyanugy te-
ritenek, mintha köztük lenne, élne, halottak napján a temetőbe
ételt, italt visznek, a sírra cigarettát szórnak, beszélgetnek
a halottal, a halottról. Külsőleg átvették a környezet vallását.
A pap cigányul: rashaj, a templom: khangeri, karácsony: kraschna.

hasvét: patradjji, pünkösöd: ruseaji, újév: nyévo, bersh, ünnepek: baro dyes. (A cigányokkal rokon népeknél az ünnepek Indiában is: bara divass.)

A jósasszonyok, javasemberek, általában nem-cigányoknak mondták jövendőt, mert ezért pénzt kaptak. (Mégílhetsi forma volt.) Egyháznak nem kellett mondanok jövendőt, mert minden cigányasszony egyben jós is volt. (Egyik jós a másiknak miért is mondott volna jövendőt?) A legtöbb cigányasszony a ráolvasást is tudta. A gyógyfűveket is ismerték már Indiában. Előbb mint fűszerek voltak használatosak, majd a vándorlás folyamán ismerkedtek meg a ma is ismert gyógyfűvekkel. Kénytelenek voltak megismereni a gyógyfűvek "titkát", hiszen orvossal csak igen ritkán találkozhattak. Allataik gyógyítását is maguk végezték. Mivel magukra voltak utalva, ezek a jósasszonyok sok esetben a bába szerepét is betöltötték. Ezek a tudományok aztán anyáról-lányra, apáról-fiúra szálltak.

A házasbájkötés módja is Indiára vezethető vissza. A fiatalokat a vajda adta össze, vagy a csapat legöregebb tagja, mivel ő helyettesítette a papot is. A letelepedés következtében kerültek kapcsolatba papokkal, s az esküvőkn a papok is résztvettek.

A cigányok vallása magán viseli az ősi jegyeket. Az indiai Káli (cigányul is fekete) Isten, a sors és szerencse fekete arcu istene helyébe lépett Sára kultusza, melyben a két vallás ötvöződőtt. A szobrot körülhordozták, majd a közeli tóban megmerítik, ahogy ma is csinálják Indiában. Szent Sára szentélye a Franciaországi St. Marles de la mer-ben van. A cigányok ősei, mikor Indiát elhagyták, még Káli istenségét imádták. Távolodva ósharkájuktól, elvesztették vele a kapcsolatot, s így Európa és a kereszténység hatása alá kerültek. Így lépett Káli helyébe a keresztény St. Sára kultusza. Hasonlóan a balkáni cigányokkal Indira Isten helyett St. Györgynek áldoznak, aki Sushna isten démonát, az Ahi kígyót megölte, hogy esőt fakasszon. A monda szerint: Lehozza az égi vizeket az embereknek. A cigány trushul (kereszt, Indiában trishula a neve) szó is ind eredetű. Shiva Isten jele a trishula. Mint ahogy St. Sára és Káli, Szt. György és Indira esetében a cigányok felcserélték az isteni alakzatot a

vallási jegyeket az egyes szerepeket is átruházták másfajta mitológiai személyekre. Shiva isten ősi emblémáját is feladták Krisztus keresztjéért. A cigány nyelvben nincs keresztel szó sem, helyette a "márt" van (bolel), ami azt támasztja alá, hogy Indiában sem kereszteltek, hanem a folyóba mártották a gyerekeket.

A cigányok a vándorlás folyamán az ind alaprétegre építettek rá más népek kultúrájának egyes elemeit, úgy, hogy egy mindén más néptől kihönböző sajátos cigány kultúrát hoztak létre. Ebben a kultúrában benne van az ősi, domináló indiai szokásvilág, hagyományrendszer. A cigányok is, mint az indiak, erősen tartják szokásaikat, hagyományaikat. (A nyugati országokban még ma is jelentős részük vándorló életet él.)

A cigány kultúra eltér az európaiól, a hagyományos cigány izlésvilág, viselkedés, gondolkodásmód, erkölcsi rendszer más, mint az európai.

A cigányok törzsi-nemzeti szervezete az indiai kassz rendszerhez hasonlít. Ez a cigányoknál belső zavart nem okozott, és nem okoz ma sem. Többnyire a törzseken belül házasodtak, mert ismerték egymás szokásait, törvényeit, foglalkozásait. A törzsi törvények régebben szigorubbak voltak, mert a törzs ill. nemzetség fennmaradását voltak hivatottak szolgálni. Mindenki a saját törzsére volt büszke. Ma már a törzsek közötti különbségek keskenyek elmosódnak. Mivel a vándorlás következtében az egyes törzsek térben és időben eltvóloódtak egymástól, minden törzs egy sajátos dialektust vett fel, de ez nem ment egymás nyelve meg nem értésének rovására.

Indiából hozott szokás a gyermekházaság, és a hó gyermekáldás. Az indus bölcsék rendelték el a gyermekházaságot, hivatkozva a faj eugenetikai megjavítására. A cigányoknál ez úgy történt, hogy a fiatalokat a szülők egymásnak szánták, s a gyermekek többnyire már kiskoruktól együtt nevelkedtek. Ahogy távolodtak Indiától, ez a szokás is módosult. Am a korai házaság a hagyományos életet élő cigányoknál még ma is általános.

A színek összehállításában is ind elemeket lehet találni. A hagyományos cigány színek a piros, fekete, kék, zöld, fehér, sár-

6a. A szinek keverésének aránya nemzetiségenként változik. Öltöz-
ködésükben a színesszeffilitás a jellegzetesen cigányos, mely a
környezetétől élesen elnt.

Eredetmondáikban, meséikben is indiai elemek találhatók.
Megtalálható a KIGYÓ (szap), a sárkány valamilyen formában. A
KIGYÓ neve Indiában is szap. A vele kapcsolatos mesék természe-
tesen változáson mentek keresztül. A mesékben mint óriáskigyó
(rajkani shipurka) VAGY nagy KIGYÓ (baro szap) jelenik meg, de
elfordul a hétfélt sárkány is (efta sherengo szap). A mérges-
KIGYÓ egy híres ballada jelentős szereplője.

Indiára vezethető vissza a zenei stílus, a keleties állam-
kincs, melyre ráttörődött a Balkán zenéje, ritmusa. A táncok
alapja is indiai, melyre szintén a Balkán stílusa épült rá.

A cigány logika is jellegzetesen indiai. Ez a logika nem
jutott el a fogalmak pontos elhatárolásának és az ellentmondások
kizárásának európai alapelveiig. A szándék és megvalósulás nem
váltak el élesen egymástól. Az egymást kizáró két dolog ellent-
mondás nem érzékelődik. Ez a logika a nyelvben is fellelhető
bizonyságokig, amikor a cselekvés szándéka és a cselekvés meg-
valósulása közötti különbség nem jelentkezik élesen. (A feltéte-
lesmód jelen idejű alakjai a folyamatos mult egyes alakjaival
megegyeznek, pl. szalasz - menne, mint folyamatosan.)

Az állatok szerete is indiai elemekre vezethető vissza.
A ló és a kutya volt vándorlásuk alatt a legműségebb társuk.
Emellett az egyes csoportok (törzsek) totemállatokat is válsz-
tottak maguknak. Erre utalnak egyes nemzetségnévek is:

shoshoj (nyul) nevéből	shoshojeshnyi nemzetség
kanralo (sün)	kanraleshnyi "
ruv (farkas)	ruveshnyi "
khanyi (tyuk)	khanyeshnyi "
chiriklyi (madár)	chiriklyeshnyi "
sap (KIGYÓ)	sapeshnyi "

A cigányok társadalmi matriarchatus volt, anyajogú, öskö-
zéségi viszonyokra emlékeztető, szabad, kötetlen életmód, vér-
ségi kapcsolatokon nyugvó nemzetségi társadalmi berendezkedés.

Ennek velejárója volt a szabad életmód, életfelfogás. Ezt a fél-
tett szabadságjogot mindaddig megőrizték. A család eltarója
többnyire az anya volt. A férfiak a lovakkal, állatokkal, vásár-
rokkal, kézműiparral voltak elfoglaltak. Az asszonyok a vándorlás
alatt a gyerekekkel foglalkoztak, a termékeket adták el, vagy
csereérték el élelemre, megkeresték azt a lehetőséget, amivel a
családot eltarították. (Jóslás, alkalmi munka, házimunka stb.)

Az indiai óshazában a cigány még egységes nép volt, egy
nyelvet beszéltek. Voltak vezetőik, királyok, urak, hercegek,
grófok (raj = ur, thagar = király). Az első Magyarországra érke-
zett csoport is királyok, hercegek vezetésé alatt vándorolt,
amiről korabeli krónikák is megemlékeznek. Ezek a rangok egyes
országokban megmaradtak, máshol megváltoztak. Magyarországon a
vajda váltotta fel a királyi vagy hercegi címet. Mivel a többi
cigányok már nem ilyen rangos vezérekkel jöttek, a karavánok ve-
zérei, vezetői a vajdák lettek, akiket nem válszítottak, hanem
a közbőség emelte ki magából, mert okosabb volt a többinél, job-
ban ismerte a szokásokat, a törvényt, hallgattak rá. A gyerekek-
kel is többnyire az asszonyok foglalkoztak. A gyerekek hamar
megtanulták a felnőttek életét, a a gyerekkor igen rövid volt.
Csak a legkisebbek játszhattak, a nagyobbaknak már segítenők
kelltek a tábor körül. A lányok a beszerzésben lettek járatosak,
meg az ételek készítésében. A fiúk apjuk mesterességét vették át,
a lovakat gondozták. Egy tízéves gyerek már nem is gyerek volt,
hanem egy kis felnőtt. Ez a gyakorlatban úgy nyilvánult meg,
hogy a gyerekek az első években lassabban fejlődtek, mint a
nem-cigány gyerekek. Aztán, amint elérték a 12-14 évet, a fej-
lődésük ugrásszerűen meggyorsult. Az élet a korai házasságra
szoktatta őket, a korai önállósra. A korai házasság másik oka
az indiai életükben gyökerezik. A család maradjon együtt, a szo-
kásokat vigyék tovább, a fiatalok már kiskorban együtt nőjenek
fel.

Mivel a cigányok ösközöségi viszonyok között éltek, nem
tudott kialakulni a tulajdonon alapuló erkölcsi rendszer. A me-
gántulajdon ismeretlen volt előttük, egymás tulajdonát nem bán-
tották. Egy-egy család, karaván együtt táborozott. A karaván egy
alkalmi jellegű, sajátos, időleges társulása rokon és nem rokon

családoknak. A kapott, cserélt, szerzett élelmet közösen fogyasztották el. Máróli holnapra éltek, csak annyit termeltek, amennyi a mindennapos élethez kellett. Igen erős törvényeik voltak, melyek a létfenntartást célozták. Ezek megszegése kitalált jeleket és büntetést hozott (másik nem vette be), mely lehetett pár éves is, de lehetett örökös kizárás is. Az egyes törzsek, nemzetiségek térbeli elválogatása (kisebb csoportokban voltak kénytelenek vándorolni, hogy jobban megélhessenek), azt is eredményezte, hogy a cigány vezetők hatásköre leszűkült a közvetlen családra. Minden karavánnak, csoportnak új vezetője lett, de ez a vezető nem választott volt. A legokosabb, a legtapasztaltabb lett a karaván feje (kumpanijako shero), aki valamilyen kapcsolatban állt a volt nagyobb vezetőkkel (rokon, leszármazott). Ezt az embert a cigányok nem vajdáknak hívták. Ő volt a békét csináló (pacsa kerel o rom = pacsa kerimasko rom). A többiek hallgattak rá, az alkalmi cigány törvényszéket (romani krisz) is ő hívta össze. Ebben a nagycsaládban már nem volt társadalmi rang, alá-fölrendeltség, de az idősöknek nagy tisztelet járt. Egyes vajdák utódai is vajdák lettek, mert különleges képességeik voltak. Lehet tekintélye a fiatalabb embernek is, ha tulajdonságai a többiekénél tiszteletet érdemlenez. Ilyen tulajdonságok pl. a jó megfigyelés, helyes ítéletek, szakmai tekintély, ének-mesemondóképesség, nyelvjárások ismerete, kapcsolat a többi törzsszel, nemzetiséggel. Sok helyen neveztek ki vajdát a hatóságok, aki összekötő volt a cigányok és a hatóságok között. Többnyire azokat választották ki, akik tudtak jól magyarul, tudtak írni, olvasni. Az oláh-cigányok vajdái egy-egy nemzetiség, törzs nem hivatalosan elfogadott vezetői, nevékhöz valamilyen történet fűződik. A vajda nagy tekintélynek örvendett, mert ő tudott a legtöbbet, ismerte a cigánytörvényt, a legvilágosabban tudott beszélni, szavahibés ember hírében állt, több nyelvjárást ismert. Ezek között olyanok is voltak, akik a régi cigányvezér leszármazottai. A vajdáknak díszes botjuk és vajdasserlegük volt.

A törzsek közötti keveredést a törzsi törvények szabályozták, mint Indiában a kasztoknál. De ez nem okozott belső problémát. Mindenki tiszteletben tartotta a saját törzsét és büszke is volt rá. A nemzetiségeken belüli keveredés megengedett volt.

Mivel a cigányok állandó mozgásban, vándorlásban voltak, törvények kivétel nélkül náluk menedéket. Ezeket a cigányok befogadták, akik pedig megtanulták a nyelvet, átvették a szokásokat. Házasságok is köthettek. Ilyenek voltak pl. a katonaszökevények, a bujdosók, a politikai szökevények. Puskin orosz költő is a cigányoknál talált menedéket. A cigányok a szabadság jelképei voltak a mult századokban, s erről sok irodalmi alkotás is megemlékezik.

Ebben a társadalomban mindenki elmondhatta a véleményét. Az alkalmilag összeült törvényező gyűlés (svato = szvato) alkalmával mindenkit megkérdeztek, mit javasol, mi a véleménye, mit tenne, majd a "vajda" döntött a büntetés mértékéről. Ezt a döntést mindenki elfogadta és betartotta. (Szabad választási lehetőség, egységes döntés alapján ítélkezés.) Ez a törvénykezési szokás néhány balladában is előfordul:

Beshen tele thaj kerem jekh svato...

(Üljetek le és csináljatok ülést...)

Kris pa o termo shavo...

(Törvény egy fiatal fiuról...)

A cigányok belső törvényei nagyban különböztek a nem cigányokétól. A lopás nem számított bűnnek, mert az ósközösségi társadalomban nincs magántulajdon. A lopás célja nem a vagyonszerzés, haszonlesés, vagy üzletelés volt, hanem a puszta létfenntartás. A lopott tyukokat közösen ették meg, de csak annyit vettek el, amennyit megették.

Az összetartozás érzése nagy. Ha valakit baj ért, mindenki segítette. Ha valakit kiközösítettek, annak egyedül kellett járnia, mert senki sem fogadta be. A megbélyegzett, elrosszult nőt sem fogadta be senki. Annak az asszonynak volt nagyobb becsülete, aki megláthatós volt (hárnýék), aki még tudott élni a világban. Az sem volt bűn, ha egymást megverték, mert egy kis csapás nem árt, tisztítja a vért. Akadtak árulók is, de azokat öngyilkosságra kényszerítették. (Saját lovába varrták bele. Erről szól a híres Bánói ballada is.)

Az idősöket nem szabad megsérteni, egymás anyját nem szabad megsérteni, szidni, a halottaknak is megfelelő tisztelet jár,

Egymás segítése irratlan törvény. Ha valaki börtönbe kerül, a családját a rokonok vállalják, nevelik. Az is irratlan törvény, hogy ha valaki a más házához megy, úgy veszik mint családtagot és nem mint idegent. A háznál lévő idegen gyerekek is együtt esznek a háziakkal. Kevésbé irigyek, mint a nem-cigányok.

A cigány logika és gondolkodásmód is indiai eredetű. E logika eltér az európaiától, és érthetetlen az európai számára. Eséért nem értik meg a cigányok viselkedését, kultúráját. Az európai számára érthetetlen dolgokat hoznak közös nevezőre, egyik állításuk a másik cáfolata, a bizonyítási alap előlegezése, mikor be nem bizonyított alapot bizonyított igazságként tüntetnek föl. A cigányok több mint kétszáz évre vissza tudnak emlékezni. Mivel irrott cigány emlékek nincsenek, csak a szájhagyomány őrizte meg a cigányok vándorlását, tetteit, híres embereit stb.

A cigány családok belső élete is eltérő a nem-cigányokétól. A cigányok sokkal jobban szeretik gyerekeiket, és a gyerekek is (felnevelt gyerekek) is, jobban tisztelik szüleiket. A családok összetartók, anyagiakban is segítik egymást. Nagy ünnepekor a család mindig együtt van. A cigány család (szavoraszséne = mindnyájban) tágabb értelmű mint a magyar család szó. Ebbe a családba a távolabbi rokonok (nyámo) is beletartoznak.

A családfenntartás gondja még ma is az asszonyokra hárul. A férfiak gondja a háziállatokkal való foglalkozás, kézműipari termékek készítése (a munkaviszonyban lévők a munkahelyükön dolgoznak). Az eladás, a csere az asszonyok dolga. Nagy tisztelet jár az öregeknek, szavukra hallgatnak, tanácsaikat megfogadják. A gyerekek nevelése is az asszonyok dolga. Érzelmi életük szélsőséges. Ez vonatkozik a szülő-gyerekek viszonyra is. Egyik pillanatban haragra lobbán, és megveri a gyereket, másik pillanatban, ha pl. az utcán valaki megüti a gyereket, rohan hozzá, dédelgeti, és mindent megtesz érte. Mindez a gyerekek-szülő viszonyban nem okoz törést, mert a gyerekek a verés mögött megérik a hirtelen idegességét. A családi életben egyenjogúság uralkodik, bár ez kifejezés nem így látszik. Az asszony is kimondhatja a véleményét, ám esetenként a férje meg is veri. Ez a verés sem okoz nagyobb gondot, mert nincs súlya az életükben. Ez is a hirtelen

felindulásból következik, s ahogy a kedélyek lecsillapodnak, a harag is elmúlik. A társas érintkezésben nagyfokú a kötöttség. Egymás házához bármikor mehetnek, felszólítás nélkül leülhetnek, ehetnek, ihatnak. A vidékről érkező cigány bármédig ott tartózkodhat, ételből, italból, cigarettából bárki bármikor vehet minden felszólítás nélkül. Ez a kötöttség abban is megnyilvánul, hogy az idegen (nem-cigány) gyerekek is ott lehetnek náluk, ugyanazt tehetik mint a cigánygyerekek. Fizetéskor a cigányok a kocsmában mindenkinek fizetnek. Ünnepek alkalmával az arra járó embereket behívják és megvendégeselik.

A cigányoknál mindenki testvér (phral) és egymásnak nem idegenek. Indiában is így szólították egymást: testvér vagy? (és nem úgy, hindus vagy?) A cigány nyelvben van idegen (sztrejino), barát (amal, vortako), ismerős (pinzsarido = pinzharido) szó is, de egymást mindig testvéreknek, ill. romnak (romának) szólították. Mővér, nőtestvér megszólítása: pheny, phralica. Cigányul nem tudó cigány megszólítása: more, roma vagy magyarul, testvérem!

A családok közötti ellentétek is felléphetnek, általában a lányosztóztatást követő időben. Az első gyerekek után a haragosok többnyire kibékülnek. Az is szokás, hogy egyszerre többben beszélnek, és hangosan, de az idősebb szavába nem illik belevágni. Az asztaltól senki sem állhat fel úgy, hogy ne mondja: engedelmő mangav (engedelmet kérek!), és amikor visszaaján, azt mondja: Dev. lessza rakhav tumeni (Istennel találjak benneteket!). Ez a szokás a gyerekekbe is belerögződik. Illik rokonlátogatáskor, ünnepek alkalmából hosszu köszöntőt mondani, és ajándékot vinni (italt, cigarettát).

III.

HAGYOMÁNYOK, SZOKÁSOK, BABONÁK ÉS BABONÁS SZOKÁSOK

A CIGÁNYOK HIEDELEMVILÁGA

A férfiak díszre a bajusz, a nőké a hosszu haj. A követelmény, hogy a férfiak, de különösen az idősebbek, járjanak kalapban, mellényben, tudják a cigány szokásokat, a ceremóniáit.

Utcan a férfiak mennek elől, az asszonyok, gyerekek mögöttük. (Mint Indiában.) Amikor beszélgetnek, az asszonyok nem szól-

nak közbe, csak ha kérdezik őket. A gyerekek olyankor ott lehetnek, hallgathatják a beszélőket, de a beszélgetésbe ők sem szólhatnak bele. Amikor énekelnek, táncolnak, a gyerekek is együtt lehetnek a felnőttekkel, együtt énekelnek, táncolnak, ezért van az, hogy a gyerekek is többnyire a felnőttek dalait éneklik, a felnőttek játékaikat játsszák. Így a fiatalok hamar felnőttté válnak, önállóvá. A lányok az anyai szerepet is hamar megtanulják, mert a kicsik gondozása az ő feladatuk.

A lányok ne hordjanak kendőt, mert az az asszonyok viselete. (Bekötik a lány fejét.) Az asszonyok férfiak előtt ne fésülködjenek, ne hajtsák fel a kendőt, mert az a rosszasság jele. A fiatalasszonyoknak nem szabad fésülködni férfiak előtt, hanem a kendő alatt kell megfésülködniük, előbb az egyik oldalról, azután a másik oldalról. Szégyen, ha a menyecskét hajdonfőt látják. Férezett nő idegentől nem fogadhat el kendőt ajándékba. Nem illik a nőnek rövid ujjú bluzban férfiak társaságában lenni. (Nem mutogathatja azőreilt!))

A nő sohasem fordíthat hátat, és háttal sem hajolhat le férfiak előtt, mert ez nagy tiszteletlenség. A lányok, asszonyok férfiak előtt (apa, fiutestvér) nem öltözködhetnek. (Asszonyok nem járnak a strandra sem.) Általában cigányok szemérmesek, egymás előtt nem vetkőznek le. A nők ne hordjanak nadrágot, mert akkor női mivoltukon esik csorba. Férfiak előtt ne szoptassanak, olyankor kendővel kell letakarni magukat. A férfiak otthon is kalapot hordanak, csak akkor veszik le, ha nem-cigányok közé mennek, illetve hivatalos helyre.

Ha vendégségbe mennek, mindig ajándékokat visznek, többnyire italt, vagy tyukokat. Ivás előtt mindig köszöntőt kell mondani. Hagyomány a sok gyerek is. A kedvenc mindig a legkisebb. A khal-derash férfiaknak hosszú hajuk volt, az öregebb cigányoknál általában volt a szakáll is.

1. A születéssel kapcsolatos szokások

A szülésben a cigányasszonyok többnyire magukra voltak utalva. Olyankor a férfiak legtöbbször otthon sem voltak. Amikor a szülő nő érezte, hogy eljött az ideje, szólta az anyjának vagy a szomszédjának, vizet tettek fel melegedni. (Annak szólta, aki ve-

lük lakott, vagy aki a legközelebb volt hozzájuk.) A szülésnél egy idősebb, tapasztaltabb asszony szokot segíteni, különösen annál, aki először szült. Aki már többször szült, az maga is tudta, mit kell tenni, és sok esetben önmaga végezte a műveletet. A segítség már akkor jött, mikor a kicsi megszületett. Az idősebb asszonyok tapasztalataikban, a népi gyógyászatban, a gyógyszer (általában füvek, illetve más vegyi anyagok) ismeretében kiválóak voltak. Amikor vándoroltak, uton voltak, a kicsi a kocsiiban született meg. Az első szülés után néhány napig jobban óvták az asszonyt. Egyes helyeken hetekig ki sem engedték a hárból. Szegényebb helyeken csak egy-két napig tudott pihenni, mert menni kellett az élet után. A terhességük alatt sem éltek (élnék) kimélő életet. Ugyanúgy dolgoznak, isznak, esznek, dohányoznak, cipelkednek (nagy nehéz batyukat, csomagokat, mert a bevásárlást is ők végzik) mint egyébként. A gyerekek viszonylag kis súlyjal születnek, de az anyatejen hamar felerősödnek. Az asszonyok a szülést is könnyebben veszik mint a nem cigányok, mivel nem különymesednek el, (nincs is rá lehetőségük). A csecsemőt jól lemosták meleg vízzel, a hagyományosan élő cigányoknál olajjal is lekenik (mashar törzsnél), hogy a bőre fényes legyen, de emellett védettséget is adjon a bórnek. (Indiai szokás.) A gyereket pólyába teszik, vagy nagykendőbe csavarják. Amikor a kicsi felsír, jelzi, hogy éhes, akkor kezdik szoptatni. Ettől kezdve a csecsemő nem az európai időbeosztás szerint táplálkozik, éli, hanem a cigány szokásoknak megfelelően. Amikor sír, megszojtatták, akkor eszik, amikor éhes. Gyakorlatilag egész nap eszik a gyerekek. Ezért van aztán az, hogy a gyerekek hamar behozza a születési súly hátrányát. A szoptatás ideje nincs korlátok közé szorítva. A gyerekek addig szopik, amíg anyatej van. Sok esetben 3-4 évig is szopik a gyerekek. Ahogy nőnek fel egymás után, úgy szorítják ki egymást. Egy időben az anya több gyereket is szoptathatja. A kisebbeket naponta többször, a nagyobbakat reggel és este. Ez az erőteljes szoptatás elősegíti a tejképződést, az anyatej jobb minőségét. Ma már a kórházi szülés kezd általában nössé válni. Általában öt napi pihenő után engedik ki az anyákat (ha megfelelő súlyu a csecsemő). Az anyának otthon csak akkor van lehetősége további pihenésre, ha van segítség. A férfi-

ak a rokonokkal együtt mennek látogatásba a kórházba, ételt, italt visznek. Az asszonynak levest (tyukleves, marhahusleves), sült-hust visznek, hogy az anya minél hamarabb erősödjön fel. Első gyermeknek mindenki fiút vár. A többi gyerek neme már nem olyan fontos. Ha több egymű gyermek születik egymás után, akkor az anya addig szül, amíg a csecsemő másik nemű, fiú, vagy lány. Az első gyerek új ruhát kap, a többi örökli tőle. Az újszülöttet régebben lovaskocsival, ma autóval viszik haza (nem számít mennyibe kerül). A gyermek hazavitelénél a férj nem rughat be, mert megszólja a rokonság. Amikor a születés hírt megtudja az apa, akkor sokat iszik, fizet mindenkinek. Mikor a kicsi már otthon van, akkor is sokat iszik az újszülött egészségéért. A kocsmában mindenkinek fizet, az ismerőseit meghívja a kocsmába egy itallra. Az újszülött egészségére mindenkinek innia kell, s ezt a megkívántat nem szabad visszautasítani.

A művi vétélést nem szeretik, minden gyereket megszülnek. A cigányok szeretik a gyerekeket, valószággal majomszeretettel. A gyerekeknek minden meg van engedve, ritkán kapnak ki. Verés helyett inkább szidást kapnak. Az anya az egyik percben szidja, átkozza a gyereket, a másik percben ajánrózza, dédelgeti. Ez a hirtelen hangulatváltás is jellemző a cigányokra. A gyerek ezt megérzi, mert a szidás, vagy átkozás nem szivből jön, nem olyan arckifejezést, hangszlyt takar, amiből a gyerek gyűlöletet érezne. Hogy a gyerekekre hangosan rákiabálnak, ez a cigányoknál nem feltűnő, mert egyébként is hangosan beszélnek, amihez a cigány hangképzés is hozzájárul.

A cigányasszony a legkisebbet mindig magával viszi. Altalában úgy fogja, hogy a gyerek feje az anya szíve táján legyen. A gyereket a balkezevel fogja, a jobb keze szabadon maradhat. A gyerek érzi a sziv ritmusát, s nyugodtan alszik. Az anya jobb keze a csomag, balyu (zajda, bugyro = budyro), fogására kell, illetve a vállán átvettett balyu fogására.

Az újszülöttnél, vagy ahol kisgyerek van, egész éjjel ég a lámpa. (Villany, azelőtt mécses - melcho = melco, fashilla). Az anya igen éberen alszik, a legkisebb neszre is felriad. Éjjel is megeteti a gyereket, takaragatja a kicsiket. A picik, a szopósak az anyjuk mellett alszanak, hogy éjjel is tudjanak szopni.

A nagyobbak már külön ágyban alsznak. A gyerekek igen mozgékonyan alszanak. Sokat forgolódnak, igen hevesen rugdalóznak, sohasem fáznak, ruha nélkül szeretnek lenni. (A felnőttkorban aztán az izületi betegségek jönnek elő.) Amilyen hirtelen betegszenek meg a gyerekek, olyan hamar rendbe is jönnek. A gyerekek nappal szeretelének, szeretik a szabad levegőt, a mozgást. A nagy mozgástól hamar kifáradnak, rendszeretlenül esznek (este későn) s így álmodnak nyugtalan, ezért is mozgolódnak egész éjjel.

Az újszülött meglátogatásakor húst, pálinkát visznek ajándékba. Az újszülött természetesen nem tud még enni belőlük, de ez jelkép, jókívánás az újszülött egészségére. A szoptatós asszonynak a rokonok szoktak segíteni, amíg fel nem épül. A gyerekek pár hét után nyugtalanul alszik, sokat sir, nyugtós, akkor meg kell keresztelni. A keresztelés ma már a templomban történik, valamelyik vallás szertartása szerint. A keresztapa (kirvo), keresztanya (kirvi) viszi a gyereket a templomba, a keresztnevet is ők adják a gyerekeknek. A keresztviz alá a keresztanya tartja a gyereket, és ez a szertartás jogokkal és köteleességekkel ruházza fel a keresztzülőket. Ha a szülőket valami baj érné, nekik kell a gyereket felnevelni. Ezt még idegenek is vállalják, mert szeretik a gyereket. A bajbajutottnak a cigány törvény szerint is segíteni kell. Kereszteléskor is összejön a család, a rokonság, az újszülöttre köszöntőket mondanak. A haragosok is kibékülnek. Ilyenkor a keresztmama értékesebb ajándékot szokott adni a kicsinek. Lánynak fülbevalót, gyűrűt, nyakláncot, fiúnak kicssikót, ruhát stb. Keresztelés után a gyerek megnyugszik, rendszeren alszik, jól eszik. A keresztelő általában a születés után hat héttel szokott jenni, de ha a család anyagi körülményei nem megfelelőek, a keresztelő később is történhet. A templomig a keresztzülőket felváltva viszik a gyereket, ha kicsival mennek, a keresztapa fogja a gyereket. A templomba már a keresztmama viszi be. Odabent aztán, mikor zajlik a keresztelés, a keresztapa is hozzáér a gyerekekhez, mert a fogadalom neki is szól, őt is köti. Amikor hazasérnek, terített asztal fogadja őket. A köszöntőt a legidősebb szokta mondani, majd a többiek is rövidebb-hosszabb köszöntőt mondanak. A köszöntő egy pohár bort emel másra, a szülők felé fordul, és úgy mondja el jókívánásait.

Ilyenkor nem szól bele senki, hadd mondja végig a szöveget, majd amikor ittak az ujszültt egészségére, a többiek is kezdenek a köszöntőjüket. Most már egyszerre többen is beszélhetnek, vidám bekiabálásokkal díszítve az üdvözlő szövegeket. Ezután asztalhoz ülnek, esznek, isznak, beszélgetnek, majd énekelnek és táncolnak. A keresztelő általában két-három napos. A rokonok a harmadik napon szoktak hazamenni. Eltávolzásokor is köszöntőket mondanak az ujszülttre, a családra. Ezek a köszöntők már rövidebbek, és másképp foglalkoznak az eltávolzásokor szokásos szöveget is. Rövidebb távolságból lovaskocsival jönnek a rokonok, s a lovak ápolása, gondoskása a gyerekek dolga.

1/1. Születéssel, gyermekneveléssel kapcsolatos babonás hiedelmek

Hosszra hajjal fog születni az a gyermek, akinek anyja terhessége alatt gyomorégsében szenvedett.

Ha a gyerekek valamilyen hibával születik, akkor az anyja valakit, vagy valamit nagyon megsodált a terhessége alatt.

Rontás ellen az véd, ha a szoknyája korcába dugja a bal hüvelykujját.

Az ujszültt szemét anyatejjel kell lekeni, hogy a betegség is elmúljon róla. (Beteg ember szemét is anyatejjel szokták lemosni, hogy meggyógyuljon.)

Az ujszülttet ne látogassa menstruáló nő, de ha látogatja, vegyen kezébe vizet, és háromszor mossa meg a csecsemő arcát, majd alsószoknyájában törölje meg, mert ha nem így tesz, a csecsemő teje lesz kiütéssel.

Az ujszülttet hat héttig nem látogathatja olyan nő, akinek életében több ura volt, vagy az ő rosszassága miatt vált el tőle a férje.

Ha szoptatás asszony a látogató, akkor egy-két csepp tejet fejjen az ágyra, hogy ne vigye el a másik asszony tejét.

Ha valaki meglátogatta a kisgyereket, akkor valamit ott kell hagynia, hogy ne vigye el a kisgyerekek álmát. Például pár szál haját, vagy a ruhájából kitépett cérnaszálat stb.

Ha a kisgyerekek füle szőrös, akkor kilenc csipet só, kilenc csipet kenyeret kell a gyermek furdóvájába tenni, hogy a szőrösödés elmúljon.

Ha a kisgyerekek sokat sír, nyugtalan, nyugós, akkor sürgősen meg kell keresztelni, mert az ördög még benne van, s csak a keresztvíz tudja kiűzni belőle.

Az anya ne aludjon el a gyerekek mellett, mert a boszorkányok kicserélik a gyereket. Ha aludni akar, a kisgyereket vegye a bal kezébe. A boszorkányok a szép gyereket kicserélik, és helyébe egy nagyfejű sovány gyereket tesznek. Ezeknek a gyerekeknek az-tán csak a fejük nő, és husz éves korban elviszi őket az ördög.

Az a gyerekek, aki foggal születik, táltos. Rendkívül tulajdonságokkal rendelkezik. Ez a gyerekek aztán hét éves korában eltűnik, senki sem tudja hová, és mi lett vele. Az ördög lakik benne. Ha az így született gyerekek fogát a bába kihúzza, és egy kis rongyba köti, abban az esetben a gyerekek nem tűnik el, de feje a normális méretnél nagyobbra nő.

Csecsemőt nem szabad tükörbe nézetni, mert akkor sokára fog kinőni a foga.

A kisgyereket nem szabad átlépni, mert nem nő meg.

Ha vendég jön a házhoz, le kell ültetni, hogy ne vigye el a csecsemő álmát.

Az anyatejet ráfejlik a hangyákra, nehogy a tej elapadjon, mert a hangyák elviszik a tej "hasznát".

Ha az anyának sok a teje, az ujszültt kis ingére, pelenskájára szabad kifejni.

Az ujszültt párnája alá kést, ollót kell tenni, hogy éjjeli után az ördög ne támadja meg. Ez a módszer az éjjeli rossz eseményektől óvja a kisgyereket.

Ha a gyereket megsodálták, mert nagyon szép, akkor szemmel verték. A gyereket csak bámulják, s akkor a gyerekek hirtelen sírni kezd, és sírását nem tudják megállítani. Ezt ráolvasással lehet gyógyítani. Kilencetől visszafelé kell számolni kilencszer. Majd egy ólomdarab alá gyúrtát (égő) kell tenni, hogy az ólom-

csepp a gyermek ruhájára essen. Ekkor a jós megmondja, hogy ki verte meg szemmel a Gyereket, vagy hogy kitől, mitől ijedt meg. Az ólomcsepp formája megmutatja a szemmelverőt, vagy azt, amitől megijedt a gyermek.

Ha az újhoid "ránéz" a Gyerekre, akkor a hasán sömör keletkezik. Ha valaki a Gyerek hasán újhoidat lát, akkor már a sömör rajta is van. Kilencszer le kell nyalni, akkor elmúlik. Minden nyalás után köpni kell (kilencszer).

A Gyerek megszületése után a magzatburkot eltemetik. Ezt a műveletet az apa végezheti el. A kisgyerekre születése után az apja ingét kell ráadni. Amikor a köldökzsinór elszárad, bele kell tenni a kisgyerek dunnájába, és ott enyészik el.

Ha a fiatalasszonynak kitég a köténye, akkor lánygyereke lesz.

Az újszülött csuklójára piros szalagot kell kötni, egy kagylódarral (gyivako = dyivako), amit előre kilyukasztanak tüvel. Ha kagylódarral nincs, akkor egy kis bilétát (Szűz Mária) tesznek a kisgyerek csuklójára, hogy a Gyerek oltalmazva legyen. A piros cérna azért kell, hogy el ne vigyék a kisgyerek álmát, jóli tudjon éjszaka aludni.

Ha a Gyerek tejfoga kiesik, akkor azt mondják a varjúnak:

Me dav le kokala-dand, tu de man rupune dandi!

(En adok csontfogat, te adja nekem ezüstfogati!)

2. A felnőttkor szokásai

2/1. A házassággal kapcsolatos szokások:

A cigányoknál a házasságkötés előtti udvarlás nem volt fontos. Az udvarlás csak az ismeretségig terjedt. Ez alig pár órát vett igénybe. A vőlegény (kérő) elment a lányos házhoz, de nem a lányal beszélt, hanem az apával, idősebb fiutestvérrrel. A lányt is az apától kell kérni. Ha a lányt nem adják, akkor van a szoktatás. Ezt már a fiatalok előzőleg többnyire megbeszélték. A lányt a fiu a szülelhez viszi. A lányszóktetés egyik oka az is lehet, hogy a fiu nem tetszik a családnak, más rajtájú, élhetetlen, iszákos, Gyereke van, felesége van, rosszhiří, verekedős,

fiatal hozzá stb. Ha a lány egyedül szokik a legényhez, kurva (lugnya).

Más rajtájú asszonyt, más törzsbeltt régebben nem vehettek el, mert a törzsi törvények szigorubbak voltak. A menyasszonyt bosszúból, akarata ellenére is el lehet szöktetni.

Szöktetés után az első ünnepep alkalomával szoktak kibékkülni, amikor összejön a család. Ha Gyerek lesz, akkor a kibékkülés tartós. A fiatalok hamar megbizonyosodnak egymás érzelmeiről. Az érzelmek kibontakozását senki sem figyelheti meg, mert az udvarlás szemérmes, kerülí a feltűnőséget, egymás iránt semmi figyelmet nem árulnak el. Nem szokás a cigányoknál a karanfogsás, vagy egymás kezének megfogása sem. (Indiai eredetű szokás.)

A sátoros cigányoknál kiskoruktól fogva együtt nőttek fel a fiatalok, s a szülők már akkor egymásnak szánták őket. Ez is indiai eredetű szokás, hogy a család együtt maradjon, védjék egymást. Templomi esküvő nem volt, a legöregebb cigány adta őket össze, ill. a cigányvajda. Ez a házasság ugyanolyan törvényes volt, mintha anyakönyvezető előtt történt volna. Nagy lakodalmi előkészület előzte meg, s a lakodalom több napig tartott. Gazdagabb helyeken hetekig is eltartott a lakodalom. Enni-inni-való bőven volt. A született Gyerekek cigány nevet kaptak, ill. többnyire az anya vezetéknevét. Ha a lány érintetlen volt, akkor az alsószoknyáját kitétték a sátor elé, ami bizonyította a lány érintetlenségét. De ha a lány már nem volt szűz, és annak adta ki magát, a lány apjának vissza kellett tértenie a lakodalom költiségeit. Ebből aztán bonyodalom is keletkeztek. A lakodalmi készüldés olyan nagy, hogy a haragosok is kibékkülnek. Az új párok ajándékot kap, többnyire edényeket. Előfordul asszonyszöktetés is, aminek előzménye az, hogy a más törzsbelt haragos bosszút akar állni a másikon, s így az asszonyt hírbé hozza. Ez a hír aztán eljut a cigányokhoz, s tudomást szereznek róla mindenfelé.

A házastársi hűséget igen szigoruan vették, s a házasságtörés meglehetősen ritka volt. A cigányok igen szenvedélyesek, s a hűtlen asszonyt szigoruan büntették. A férfiak ebben a tekintetben sokkal szabadabbak voltak. A féltékeny feleség a férje csábitóját megveri, haját kitepl, orrát leharapja stb. A cigánytörvény is elítéli a hűtlen asszonyt, s különféle büntetéses-

Ket ró rá. A házasságkötés akkor is érvényes, ha a fiatalok la-
kodalom nélkül összeköttek, mert ellenezték a szülők a házassá-
got, vagy szegények voltak a szülők. Ha elváltak, és újabb há-
zasságot kötöttek, ez a házasság is érvényes volt. A gyerekek a
válás után az anyáknál maradnak, a együtt nőnek fel az újabb gye-
rekekkel. Sok esetben a nagyszülők vették át a gyerekek gondozá-
sát.

2/2. Kéretés

A nőülendő legény tudomást szerez arról, hogy valamelyik
faluban van egy család, s ott van férjhez menendő lány, aki hi-
res szépségéről, megélhetőségéről. Kimeznek a házhoz a fiúval a
szülők, s megismerkednek a lány szüleivel. Ez az un. háznerő
(háztűznéző). A lányt személyre veszik, legfeljebb a fiu anyja
beszél a lánnyal, s tudomásukra adják kéretési szándékukat. Köz-
lik a lány szüleivel, hogy egy megadott időpontban eljönnék ké-
retni, ha nincs ellene kifogásuk. A kérető személy általában a
nagybácsi, de lehet egy általuk is ismert cigány, aki jól ismeri
a szokásokat, jól tud beszélni. A megjelölt napon, a megbeszéltek
alapján el is mennek a lányos házhoz. Amikor belépnek a házba, a
kérető így szól:

- Dragone Devlessa Takhav tumen phralale!
(Istennel találalak benneteket testvéreik!)

- Del andas tumeni!

(Isten hozott benneteket!)

- Ashundom, hoj ande Devleski bar jekh shukar luludyi abi
yoi. Anda kodi avilam, te si Devlestar shinaryi, te pu-
terdyoi majdur amenge, tumenge, andaj Devleski ashtyili
(Hallottam, hogy Isten kertjében egy virág ragyog. Ezért
jöttünk, ha Istenőtől van, nyiljon tovább nekünk, nektek,
Isten akarataból!)

Ezután versben folytatja tovább:

Lunghi dromenca avilam,	Hosszu utakról érkezünk,
Amera "luludya" arakhlam,	Hogy virágot megkeressük,
Te si Devlestar shinaryi,	Ha Istenőtől is adatott,
T avel amenge bartyalyi!	Legyen nekünk tovább áldott!

A lány apja erre válaszol:

- T avel Devleski voja,	Legyen Isten akarata,
Das amera luludyora,	Legyen tiétek e lányka,
Te ablyoi majdur tumende,	Nyiljon nektek a virága,
Bar, zor, sastyipe pe lendei!	Áldásunk az újjakra!

Azután így folytatja tovább:

- Aven majd andre romale!	Gyertek hát beljebb testvérek,
Beshen tele sa amende,	Velünk együtt örüljetek,
Vorbisaras phralikane,	Beszélgessünk testvérségben,
E ternengi voja t aveli!	A fiatalok kedvében!

Azután a kéreket asztalhoz ültetik, étellel, itallal kínál-
ják őket.

Egyik legszebb dramatikus emlék, párbeszédés formában:

A viharban elveszett aranyszörű bárány...

(Ando brishind xasalli somnekuni balengi bakri...)

A kérető, aki a lányos házhoz megy, így kezdi beszédét:

- Ashundom, akorde ingrel jekh bakreski vuna. Te zhatil tu-
men o drago Sunto Del, majdur chi ingrel e vurma, de hát
atunchi numa tumende shaj si kadi terni bakri. Fajjas ame
te dikhav ja.

(Hallottuk, erre visz egy bárány nyoma. Segítsen titeket
az Isten, tovább nem vezet a nyom, tehát csak nálatok le-
het a bárányka. Szeretnénk megnézni!)

A lány apja mondja erre:

- Aven andre te aldi tumen o Sunto Del. Beshen tele, pen
jekh pohari mol!
(Gyertek be, áldjon meg benneteket az Isten. Üljetek le,
igyatok egy pohár bort!)

Releségének mondja:

- Zha avri, kodola bakra muk te dikhen ja, hoj faj le, vaj
chi faj lei!
(Menj ki, azt a bárányt hadd nézzék meg, tetszik-e vagy
nem?)

Ekköben a lány és anyja bejönnek. Ismét a kérésről szól:

- Dikh kathe muro ranamik, fajlas eme tyi bakri, haj feja
eme pe kado dyes, vaj pe kuko, kaj tyo patyivalo kher te
aves khere ke kamas te avasi
(Nézd nássom, tetszik nekünk a bárányod, és ha jó, ezen
és ezen a napon a házadnál legyél itthon, mert jövünk!)

Ezután elköszönnék:

- Ashon Dragone Devlesai
(Maradjatok Istenemmel!)

A megszégyesült napon Ismét visszajönnek a válaszként. Amint a
kapuhoz érnek, látják, hogy a kapu lánccal van lelakatolva. Zör-
getnek, majd bekiabálnak:

- Aven avri, kethe vezetij le bakreski frissaho vurma.
Mashitk Xoravesi!
(Gyertek ki, ide vezet a friss bárány nyoma!
Nem csaphatsz be!)

Erre a lány apja kijön, kinyitja a kaput, és beengedi a kérőket.
Mikor az ajtón belül vannak, a kérők köszönnék először:

- Dobroj tumari (Mindem jót nektek!) vagy:
- Lashoj tumaro dyesi (Jó napotokati!)

A lány apja mondja:

- Najis, o Sunto Del andae tumen ande muro patyivalo kheri!
(Köszönöm, az Isten hozott titeket az én becsületes há-
zamban!)

Ekzalatt a lány már bent elkészülődött. Ismét az apa szól:

- Aven andre, te zhutij tumen o Sunto Deli!
(Gyertek be, segítsen titeket az Isten!)

A lány apja elől megy, a többiek utána. Amikor bementek a házba,
a lány most sem szól semmit, csak teleöltti a poharakat borral,
és ismét az apa mondja:

- Xutyillen shavalei! (Fogjátok!)

Mielőtt a poharakat kiürítetnék, a fiút és a lányt szembesítik.

A lány apja kérdezi a lányától:

- Raj tu kado shavo, vaj nichij?
(Tetszik ez a fiu, vagy nem?)

A lány felel:

- Raj ma lestari (Tetszik!)

A fiu apja is kérdezi a fiától:

- Raj tu latar kadi shej? (Tetszik ez a lány?)

A fiu felel:

- Raj ma latari (Tetszik!)

Ezután kiürítik poharaikat, leülnek, megszégyesül a lakodalom to-
vábbi menetét (hely, idő, étel, ital stb.).

A lakodalom és a család rangját emeli, ha minél több vendéget
meghívunk. A vendégek tyukot, birskát, bort, pálinkát stb. viss-
nek, úres kézzel senki nem megy. Templomi esküvő is szokott már
lenni. A hagyományos életet élőknel csak akkor van hivatalos es-
küvő, ha már 2-3 gyerek van. Régebben a vajda vagy megbízott idő-
sebb ember adta össze a fiatalokat, és ez az esküvő törvényesnek
számított. A lakodalom lehet zenekar nélkül is, ilyenkor a csa-
lád alkalmi zenekart állít össze (ének, citera, taps, kanalak,
összeütögetése, kannával buffogatás stb.). Ha gyász van a ház-
nál, akkor tánc nélkül zajlik le a lakodalom. A gazdagabbaknál
cigányzenekar és tánczenekar is van. Minden évés előtt felkő-
szöntöt mondanak az ifju párra. Itt is mindig az idősebbek kes-
dik a köszöntést:

- Shavalei Te zhutij tumen o Sunto Del ande bute bersehende,
ando lashipe, ando nasulipe, amenca kethane but bersi!
haj mishtoi!

(Gyerekek! Segítsen titeket az Isten sok évben, jóban,
rosszban, velünk együtt éljétek sok évet és jóli!)

- Te zhutij tumen o Del buta shavorencsa, haj te zhutij o
Del te bararen le oprei!
(Segítsen az Isten titeket sok gyerekekkel, és segítse az
Isten, hogy felneveljétek őket!)

Szokás a menyasszonyi tánc is. Előbb az após kéri fel táncra a lányt, utána a többiek. A felkéréskor valamit a menyasszony kendőjébe tesznek, általában pénzt, s ezzel a kendővel kötik be a fejét éjjelkor. Így most már asszonynak számít, és a továbbiakban is kendőben kell járnia, mert így szép, és így illő. Ha nem hordja a kendőt, akkor legalább a haját hátul be kell vele kötnie.

A lakodalom több napig is tarthat, s mindenféle ital megte-
lítható. Az éjjeli menyasszonytánc után is szokás köszöntőket mondani. Ha valaki többször nősül, többször is tarthat lakodal-
mat.

Nem csak a vajda adhatta össze a fiatalokat, a kérő is, aki többnyire a nagybácsi (kako) volt. A fiatal pár elé egy tányér-
ban sőt, kenyeret tettek, majd a kérő (vagy a vajda) hort öntött rá. Az ifju pár ebből a kenyérből harapott, s megfogadták, hogy egymást soha sem hagyják el.

Chi kana chi mukas jekhavres, te fel o Del amen baxt
thaj zor thaj saatyipei

(Soha nem hagyjuk egymást el, adjon az Isten nekünk
szerencsét, erőt, és egészséget!)

Ezután a gyűrűket az ujjukra huzzák (egymás ujjára) és min-
denki rövid köszöntőt mond az ifju párra. Ezután menyecske kö-
szöntők következnek (népdalok):

Shor pajl pe luludyi
Te na zhalter lako dyi
Te na dukhal lako dyi
T' avel amari bori.

(Önts vizet a virágra,
Ne menjen el a lelke
Ne fájjon az ő lelke
Legyen miénk a menyecske.)

Amari san amari
Amari cini bori
Amari san amari
Amari nyevi bori.

(A miénk vagy a miénk,
A mi kicsi menyecskenk,
A miénk vagy a miénk,
A mi új kis menyecsként.)

Chor pajl pe luludyi
Te na shutyol lako dyi
Lako dyi te zhalter
Ch' avla shuker borori.

(Önts vizet a virágra
Lelke ki ne száradjon,
Ha elszalad a lelke,
Nem lesz szép a menyecske.)

Le phure romeski
Legmajshukar bori,
Voj avri dikhelas,
Pe cerhaki pori.

(Az öreg cigánynak
A legszebbik meny-
e kitekintett nagyon
A sátornyíláson.)

Legmajshukar bori
Shukar luludyori
T avel voj baxtali
Ande luna bari.

(Legszebbik menyecske,
Oly szép mint a virág
Legyen ő szerencsés
Ezen nagy világon.)

Legmajshukar bori
Shukar luludyori
T avel voj baxtali
Sar e phabaj lolyi.

(Legszebbik menyecske
Oly szép mint a virág
Legyen ő szerencsés
Mint a piros alma.)

Le phureski terni bori,
Te si shukar thaj si lashi,
Ke si ka shavo but love
Rupune thaj somnakune.

(Az öreg cigánynak meny-
e jószágos és szépséges,
Mert a fiunál sok pénz van,
ezüstben sárga aranyban.)

A házasulandó fiúnak ezüstkeltyhet (rupuno tartaj) csinál-
tattak. A kelyhen a cigányéletheől vett jelenetek mellett totem-
állatok rajza is szerepelt.

A cigányok az arany és ezüstmennyit már Indiában is ismerték.
A nemesfémek iránti vonzalom mind a mai napig a szokások közé
tartozik. Általában az ezüstöt szerették a legjobban. A vajda-
ponarak ezüsthől készültek, a vajdagombok szintén, de ezüsthől
készültek a vajdaboton található fém-emblemák is. A nyakláncok
anyaga ezüst és aranypénz volt. Mivel az országokban a fizető-
eszköz általában ezüstpénz volt, ezért az ezüsthöz lehetett a
legjobban hozzájutni.

"Ezüsthuszas vándorol a cigányprimás kezébe"
Szigligeti

Mivel a cigányok vándoroltak, értéktárgyakat nem vihettek
magukkal csak olyanokat, melyek kis helyen elfértek. Ilyen ér-
tékeik voltak az ezüst és aranytárgyak. Ezek a fémtárgyak sbban
a ládában voltak, melyek a kocsiülés alatt fértek el. Ez a láda
vaspántos volt, lakattal volt ellátva, és a kulcsa a családőrő

nyakában lógott. A ládához illetéktelen személy nem nyúlhatott. Az arany és ezüst tárgyak egy kendőbe voltak becsavarva.

2/2. A házasésséggel kapcsolatos babonák:

A férfiak díszre a nagy bajusz. Ha levágatja, tekintélyén esik csorba. A nők nagy hajjal szépek. Ha levágatják a hajukat, átok, szerencsétlenség fogja utukat kísérni. Őket még egy súlyosabb jeles is kíséri, a kurva.

Házaspároknál szokás, hogy a házilátatok fejét nem eszik meg, mert akkor egymás fejét ennék meg, vagyis szerencsétlenséget vinnének egymásra.

A többször férjhezment nőt nem szívesen veszik fel a kocsira, mert szerencsétlenséget hoz rájuk, nem lesz aznap szerencsésük.

Ha férje kalapját az asszony földhöz vágja, megalázza a férjét.

Ha az asszony tisztátalan kézzel érinti meg férje bajuszát, vagy szakállát, szerencsétlen ember lesz.

Ha az asszony ruhájával érinti az edényt, amiben főz, az ételt ki kell önteni, mert tisztátalanná vált.

Villámáskor kendőt kell tenni a fejre, mert az Isten haragja villámmal sújtja a tisztességtelent.

A kihullott, kifésült haját nem szabad eldobni, hanem ujja-ra kell tekerni, majd el kell égetni, mert ha valaki nem így tesz, akkor a többi haja is kihull.

A szemetet nem szabad a lakásból kifelé seperni, hanem befelé kell, mert így nem seprik ki a szerencsét sem.

Szerencsétlen ember hírében álló embert kerülni kell, a vele való találkozás is szerencsétlenséget jelent.

Reggel találkozni üres kantát vívó nővel, szerencsétlenséget jelent.

2/3. Étkezés, vendéglátás, az ünnepek szokásai

Étkezésre használatos szavak:

deteharako xaben/ramasko	reggeli evés/étel
mizmeresko xaben/ramasko	déli evés/étel
ratyako xaben/ramasko	esti evés/étel

Megjegyzés: Indiában is: rat ká khana (esti evés).

Az étkezésnek nincs meghatározott időpontja. A reggeli általában későn van, az ebéd, vacsora egész későn. A napközbeni étkezés többnyire rendszertelen, mindenki akkor eszik, amikor megéhezik. Napjában egyszer van főtt étel, többnyire késő délután.

A főzés ideje attól függ, mikor van rá idő, ill. mikor van főznivaló. Előbb a férfiak esznek, aztán a gyerekek, legvégül az asszonyok. A gyerekek és az asszonyok általában másik asztalnál szoktak ülni. Amikor az étel elkészül, a gyerekek kapnak a kezükbe egy-egy húst, hogy el legyenek foglaltva. A fazékban főtt ételből (mert általában mindig sokat főznek, egyrészt a nagy család miatt, másrészt ha vendég jön, ne maradjanak szűgyenben) a gyerekek külön kapnak, vagy egy asztal mellett, vagy ahol hely van (sokszor a földön ülnek körbe a lábast), s az apa is külön eszik. Az asszonyok csak akkor esznek, ha már a gyerekek jóllaktak. Mivel kevés evőeszköz volt a cigányoknál, a vendég is ott evett velük a tálból. Az étellel teli edény az asztal közepén volt, nyáron az udvaron a földön (vagy egy fatuskón), még régebben a sátor közepén, s mindenki vett magának az ételből. A kenyeret mindig balkezébe illett venni, amit a csipegő kanál alátettek, hogy ne csipegjen el a tálból vett étel. Miből döntöttek el, hogy ki milyen művelt, mert mindenkinek a maga felől részről kellett vennie, nem pedig a táliban össze-vissza nyulni. Aki nem tudott szépen enni, azt megszólították, kiviccelték. Azt is megszólították, aki vendégségben sokat evett, ivott, nem tartott mértéket. Kanál nem volt elegendő, különösen a sátorozás-kor, a fakanalet gyakran eltörték, ezért az okosabb cigányok a csizmaszárból hordták a kanalet, és bárhol kínálták őket, mindig tudtak enni. Az egyik cigány nemzetség is egy nagyevőről

lett elnevezve, aki mindig a csizmaszárban hordta a kanalát.
(Csoko = Choko bácsi legendája.)

A fakanelat, fátányérotket, vándorlásuk alatt faragták, a nagykanál díszítve is volt. A sült húst kézzel fogták meg és úgy ették. Ez a szokás is Indiából ered, ott is kézzel szokás enni. Főzés előtt a tüzelő beszerzése a gyerekek és asszonyok dolga volt. A tüzelőt (jagako), gallyakat, fát az erdőből hozták. Az ételt a lányok készítették el, a kicsik gondozása is a lányok dolga volt, a fiuk a jószágok körül foglalatoskodtak (etetés, itatás, gondozás stb.).

A cigányok zöme dohányzik, iszik, a nők is és a férfiak is. A gyerekek is hamar rászoknak a dohányra. Szeretik az erős, fűszeres ételeket. Régebben a pipa (lyuvava) volt a divatosabb, ma inkább a cigarettá. A dohány kedvelése igen nagymérvű, még az ételről is lemondanak érte. Jellemző, hogy a cigány nyelvben is megtalálható ez. A pesz = pes? iszol azt is jelenti, szivsz? A pel (iszik, sziv) íge mint segédige is szerepelt, pl. csucai pel, chuchi pel (szoplk, csocset sziv). A régi kifejezés mellett új kifejezés jött létre, phabares? égetesz?, amely a dohányzásra utal. A dohánynak is több neve ismeretes: tutuno, duhano, pijjali, patraji. A cigarettá neve: thuvajji, pijjali, cigarettá. Voltak, akik bagóztak is, rágták a dohányt (ketrano). Sok gyerekek már 4-5 éves korban rászokik a cigarettára, hiszen látja a felnőttektől. Ez később légzőszervi bántalmakban jelentkezik. A 10-13 éves gyerekek és nők erősen dohányoznak, a nők terhességük alatt is, a ez veszélyes a csecsemőre.

A cigány ételek jellegzetesek. Levest ritkán főznek, akkor is csak tyuklevest, ill. marhahuslevest. A tyuklevesben sok répa, zöldpaprika van, hagyma és sok fűszer. A tyuk egészben fő a levesben, mikor megfőtt, akkor megsütik, vagy kirántják. A marhahúst, főtt disznóhúst a leves mellé szokták tenni. A hus szinte mindennapos, nélküle alig mulik el étkezés. Főrkölt, vagy sült-hus paradicsommal, paprikával, hagymával. A husos káposzta szinte nemzeti eledelük. Főzelékféléket csak ritkán főznek. Tészták közül a káposztás, turós tészta a szokásos. Szinte minden cigány csoportnál egyik kedvenc étel a lecsós nokedli. Nagyobb ünnepek-kor mindig töltött káposztát készítenek, a töltelék zöme hus. A

toroskáposzta tyukhussal, disznóhussal, marhahussal, füstölt hussal készül. Még ma is a legfőbb eledel a káposzta és a hus. Régebben az elhullott állatokat is elfogyasztották, természetesen a hus feldolgozása bizonyos szakértelmet kívánt. (A húst úgy készítették el, hogy senki se kapjon tőle fertőzést, murdlicko mas.)

Vendéglátás: A vendéglátás szokása is indiai eredetű. Bárki meggy hozzájuk, megvendégelik, szívesen fogadják. Ha valaki az ételt nem fogadja el, sértésnek számít. Amikor vendégségbe mennek, illik köszöntőt mondani, s valamilyen ajándékot vinni, (pl. italt).

Ivás előtt is mondani kell:

T aves baxtaloi!	Legyél szerencsés!
Bax te del o Deli!	Szerencsét adjon az Isten!
Bax, thaj, zor thaj sastyipei!	Szerencsét, erőt, egészséget!
Pi Devlesai!	Igyál Istennel!
Pe sastyimastei!	Egészségre!
Po tyo sastyipei!	Egészségedre!
U even saste thaj baxtalei!	Legyetek egészségesek, szerencsések!

Erre a válasz:

Vl tut morei!	Neked is testvéri!
Amen te del o Deli!	Ugy adja az Isten!
Amikor a vendég befejezte az étkezést, ezt mondja:	

Najis tumara petyivakei! Köszönöm a becsülleteknek!

Erre a válasz:

Te perel pe tyo sastyipei! Essen egészségedre!

Ha a vendég érkezésekor az étel még nincs kész, meg kell neki várni, míg megfő, mert ha elmegey, sértést követ el. A vendég nem iszik sokat idegen helyen, nehogy lerészegedjék, mert megszólják. Az étel és ital mindig a vendég előtt van, mert ivás közben is bármikor lehet enni, ki mikor éheznek meg. Előbb mindig a vendégnek szoktak teríteni, s csak azután a háziaknak. A kiosztás az asszony dolga. A férfiak nem szednek maguknak, a

Gyerekek sem. Az italt többnyire a férfiak készítik, kérszere a ~~szőlőből~~. Ha a vendég nem kíván enni, akkor is illik pár falatot enni. Ha nincs főtt étel, akkor a vendég elé szalonkát, kenyereket, ~~szendvicset~~ tesszük. (A vendéget, rokont ~~kézzel~~ kíméljük előbb. Ha nincs otthon ital, valakit italért küldünk, ha nincs pénzük, akkor kölcsönbe, mert a vendéget illik megkínálni.)

Ünnepek alkalmával minden cigány a legjobb tudása szerint készít fel az ünnepre (baro dyes, Indiában is: bara divas). Ilyen nagy ünnepek: karácsony (krechuno), húsvét (patradyi), pünkösd (ruasja), újév (nyevo bersh), keresztelő (holipe), skü-lésnap (rakhasyisko dyes), Márta-nap (suntona Marijako dyes), búcsu (buchuro), halottak napja (mulengo dyes).

Ilyen ünnepek alkalmával igen nagy a készülődés, a sütés, a főzés. Nem számít mennyibe kerül, mert jönnek a rokonok, vendégek, s nem is kevés vendégre számítanak. Ilyenkor bárki jön, étellel, itallal kínálják meg. Káposzta minden háznál van, vagy töltött káposzta, vagy husokkáposzta. Ilyenkor levest is főznek, többnyire tyukból.

Újév: (Nyevo bersh)

Először a legöregebb cigányhoz mennek újévet köszönteni. Amikor a háshos érnek (régebben a sátorhoz), így köszöntenek: Dragone Devlesa arakhav tumen romale, shavalei! (Istennel találjak benneteket, cigányoki!)

Erre a válasz:

O Sunto Del andas tumeni!
(Isten hozott benneteket!)

Majd esután a köszöntő következik:

Ande lnke bute bershende te resen o Nyevo Bersh, zorasa, baxtyasa, saastyimasa, majlashe modosa sar akanak, pacha, vonja te del o Del, tumare shavorenca kethane, haj tumare niponca kethane!

(Sok évben érijtettek el az Újévet, erővel, szerencsével, egészséggel, jobb móddal, mint most, békét, jókedvet adjon nektek az Isten, gyerekeitekkel együtt, népeitekkel együtt!)

A köszöntőre a válasz:

Amen te del o Del, tumenca kethane, tumare shavorenca kethane, tumare niponca kethane!
(Ugy adja az Isten, veletek együtt, gyerekeitekkel együtt, népeitekkel együtt!)

Te trajin but bersh haj mishto!
(Eljettek sok évet és jól!)

A köszöntőket helyvel kínálják, majd étellel, itallal. Evés, ivás után mennek a másik testvérhez, és ott is köszöntőt mondanak. Ma ez úgy is történik, hogy elmenetel előtt énekelnek, táncolnak egyet együtt. Ilyenkor senki sem marad otthon, a gyerekek befoglalják a lovakat, mindenki a kocsiira (szánkóra) ül, és úgy mennek tovább köszönteni. Mindenhol énekelnek, táncolnak, esznek, isznak. Ez az ünnep is 2-3 napig tart.

Karácsony: (krechuno)

Ilyenkor hosszabb ünnepre készülnek, mert a legtöbb rokon karácsonykor jön össze. A karácsonyi köszöntő is elengedhetetlen hagyomány. A köszöntő szövege:

Zhuttisardas o Del te resas o krechuno. Te resas les ande lnke bute bershende baxtyasa, zorasa, pachasa, vojasa, saastyimasa, boranca, shamutrenca, grastenca, vurdonenca, tye shavorenca kethane, tye niponca kethane, haj tye lashe manushenca kethane. Po rup po bomnakaj te phiren. ¶ aven saaste haj baxtale, chikana te na-ven naavalei!
(Segített az Isten, hogy elérjük a karácsonyt. Érjünk el még sok számos esztendőben erővel, egészséggel, szerencsével, jókedvvel, békével, menyekkel, vőekkel, lovakkal, kocsiikkal, gyerekeitekkel együtt, népeitekkel együtt, a te jó emberemmel együtt. Ezúton, aranyon járjatok. Legyetek egészségesek, szerencséssek, soha ne legyetek betegek!)

Karácsonykor sokan eljátszották a betlehemes játékot is. Bementek a faluba a házakhoz köszönteni, kántálni (korindyalil), s amit kaptak, hazavitették. A ládát maguk készítették, a benne lévő felszerelést is (kis jászol stb.). A felölttek az éjféli misére szoktak elmenni.

Husvét: (patrádyi)

Husvétkor is köszöntőt mondanak, melyek hasonlóak a karácsonyinhoz. A locsolkodás itt is általános, ilyenkor illik locsolóverset mondani:

Patrádyi si me avilom,
Shejorangí losah me andom,
Aven kathe cine sheja,
Tumaré bal locholijasi

(Husvét van és én eljöttem,
A lányoknak kedve legyen.
Gyertek ide kicsi lányok,
Meglócsoljam a hajatok!)

Zeleno mal phirdom,
But luludya dikhlom,
Vi kathedj jekh luldyi,
T avel saastyi, bartalli!

(Zöld rétet jártam,
Sok virágot láttam,
Itt is van egy virágocská,
Legyen szerencsés e lánykái!)

A töltött káposzta mellett paradicsomos káposzta, főtt sonka, kolbász, tojás van. Természetesen mindenféle ital.

A toroskáposztát úgy teszik el hosszabb időre, hogy literes üvegekbe porciózzák, zsírral szigetelik, és lekötik mint a befőttet. Meleg vízben felmelegítve fogyasztható. Szoktak libahegybe kolbászhúst tölteni, és felfűstölni. Husvétkor megfőzzik a tojások mellé.

A többi ünnep is hasonló formában történik. Amikor jó idő van, akkor az udvaron teritnek. Keresztelőkor pl. az asztalt fehér abrosszal terítik le, a gyereket az asztal közepére helyezik, és köré boros poharakat tesznek. A legidősebb rokon így mondja a köszöntőt az ujszületőre, majd mindenki kiüritti a poharát az ujszülető, a megkeresztelt egészségére. Ha valaki a pohárban italt hagy, az nem jó jel, és illetlenség is. A köszöntők szövege alkalmazkodik az ünnephez, de köszöntőt mindig kell mondani. Aki szebb köszöntőt mond, a megnyeri a többiek tetszését, annak nő a tekintélye is.

2/4. Zenei szokások:

Ünnepek alkalmával, ha a rokonság együtt van, nem mulik el a nap ének, tánc nélkül. Ez az éneklés spontán, mégis van benne valami hagyományos. A legjobb énekes, vagy a házigazda kezd bele egy lassú dalba, mely az ünnephez kötődik, illetve valaki

szerepel a dalban. Majd lassan a többiek is kezdenek vele énekelni, kisért nyújtva a dalt, néhány hanggal lemaradva. A dalamborok vége mindig megerősödik, de aki a főállamot viszi, elhalkul és elnyeli az utolsó szóttagot. A lassú dal után mindig egy rögzors dal, táncdal következik. Aki táncolni megy, előbb egy rövid köszöntőt mond, s utána a többiek mennek táncolni. A lassú dal előtti, mely több szakaszos is lehet és ismeret szöveggel kezdődik, az énekes az ünnephez méltóan új szöveget improvizál, illetve bekerül a szövegbe az ünneplő személy is. Ezek a daliszövegek a pillanatnyi érzelmeket is tolmácsolják, s akiről a dal szól, mindjárt felismeri, de a többiek is, különösen akkor, ha az illető neve is szerepel a szövegben.

Gelas Guszti ando toro korkoro...
(Elment Guszti a vásárba egyedül...)

Az ünnepek zenei szokásai csak igen kismértékben térnek el egymástól. Ezek az eltérések többnyire a köszöntőkben, ill. az énekelte szövegben vannak.

Ének, tánc közben nem illik elhagyni a helyiséget, hogy valamit ne mondjon a vendég:

Engedelmo mangavi! Engedelmet kérki!

Illetlen, tiszteletlen szót nem mondanak ki. Amikor az illető visszajön, azt mondja:

Devlesse rakhav tumeni! Istennel találjak benneteketi!

Erre a válasz mindig:

Del andas tuti! Isten hozotti!

Ha nem ének, tánc van, akkor illik köszöntőt is mondania, mintha csak most érkezett volna. Ekkor mindenkinek innia kell. A köszöntő után mindenki mond valamit, szinte egyszerre, egymást tulbeszélve. A hangulatot szokás színesebbé tenni beklabálásokkal is:

Shintu shej, bari shej, angla man shin tu sheji!

(Vágd magad, nagy lány, előttem vágd magad!)

Shin tu mo, angla man shin tu mo!

(Vágd magad előttem, vágd magad barátom!)

A táncoknál az alapdaliam kvintvártós formában is elterheth. Hangszerekre az oláh cigányoknál nincs szükség (citera sok helyen előfordul), az alkalmi zenekar, ritmikusról szinte automatikusan kerül elő. Az étel, ital mindig az asztalon van, aki a táncban elfáradt, iszik, de közben rövid szöveget mond.

2/5. Törvénykezés

Az egy törzsbe tartozók között igen erős az összetartozási érzés. Egymást mindenben segítik, egymástól nem lopnak, egymást nem csapják be. Ezt a cigánytörvény (romani kris) is tiltja. A törzsi, családi törvények betartására ügyelt a cigánytörvényszék. Ha valaki nem megfelelő módon cselekedett, vétett a törvény ellen, összehívta a törvényszék (svato). Ha a család ellen vét valaki, ha más törzsből hozott asszonyt, becsapott valakit, adósságát nem adta meg, felesége elrosszult, a megszóktetett lányt elhagyta stb. esetekben hit össze az alkalmi törvény. Valaki kérésére hívták össze, a legöregebb férfiakból állt. Feltették a kérdést, mit érdemel az illető? Mindenki szabadon elmondhatta a véleményét, majd a "vajda" döntött, ítéletet mondott. Az ítélet ellen fellebbezni nem lehetett. A döntést mindenki tisztelőben tartotta. A döntés tekintélyen, és a közösség összetartó erején alapult. A törvény elfogadása, mivel a törvényszéknek fenyítő joga nem volt, fejlettebb erkölcsi érzékre vallott. E társas-bíráskodásnak jellegzetes szertartásai, az eljárás lefolyásának bizonyos szabályai voltak. Az ítélet lehetett szigorú is. Van halálos és van megbocsátható bűn. Az árulás mindig halálos volt. (Pl. a bánomi ballada is erről szól.) A halálos bűn örök kizárást jelentett, a megbocsátható bűn néhány évi kizárást. Lehetett az ítélet orrlévágás, hajlevágás, egyéb büntetések, melyeknek híre hamar eljutott a távolabb élő cigányokhoz. Olyan is előfordult, hogy a férjnek kellett végrehajtani az ítéletet hűtlenségén.

A kris pa o terno shavo (Törvény a fiatal fiuról...) című híres balladában egy törvénykezést lehet találni:

A zöld esztal mellett huszonégyen ülnek,
De mind a huszonégyen rólam törvénykeznek.

Az egyik azt mondja, föl kell akasztani,
A másik azt mondja, nem kell őt bántani.

A legidősebb cigány, akinek tekintélye van, koránál, tapasztaltságánál, világotlottságánál fogva, akire a többiek hallgatnak, így kezd a bevezetőt:

Shavale, roma lei Engedelmo mangav, kado hajjo pelas,
so gindin tume?

(Cigányoki Engedelmet kérek, ez a baj esett, mit gondoltok?)

A szertartás unneplýes külsőségek között folyt le. Sütőt kendőt terítettek a földre, szentképet tettek rá, feszületet, a négy sarkára gyertyát helyeztek el (nemelyi). A nő a haját leengedi, bal kezének mutató és középső ujját szívére teszi, és letérdelve nagy átkot szórt magára, hozzátartozóira (anyjára, gyerekeire stb.). Általában szokra, akiket nagyon szeret.

O Del te marai man, te lel mandar mure shavoren, te lel mure jakhenge oduda, te na pheno chachipei

(Az Isten verjen meg, vegye el tőlem gyerekeimet, vegye el a szemem világát, ha nem mondok igazati!)

A férfi levette kalapját, letérdelt, a kalapját a kendő közepére helyezte, és arra esküdött, hogy kalapjából üntsék ki az esztét, nyelve ragadjon le, az anyja vezesse vakon, az Isten görbitse meg a száját, ha nem mond igazat:

Anda muro kolopo the shoren avro muri godyi te na pheno chachi vorbai!

(Kalapomból üntsék ki az eszem, ha nem mondok igazati!)

Muri dej te marai! (Anyám haljon meg!)

O drago Sunto Del te bandyare! muro muj, te na pheno chachikani, patyivall vorbai!

(Az Isten görbitse meg a számát, ha nem mondok igazati, becsületes szóti!)

Az eskü nagyon komoly volt, és mindenki úgy is vette. Az eskü után asztalhoz ültek, és mindenki elmondta a véleményét, melyek lehettek egymástól eltérőek is, majd a "vajda" döntött a büntetés mértékéről.

A hamis eskü meghosszította magát, az illető rosszul járt, megörbült a szája, gugája nőtt, szerencsétlenség érte stb.

2/6. Öltözködési szokások

A kárpáti cigányok zömének öltözete már nem hagyományos, bár a rikító színeket. Ők is kedvelik, ugyanúgy mint a többiek. A falvakban lakó kárpáti cigányok átvették az oláh cigányok népviseletét, de nem teljes mértékben, általában csak a nők. Az oláh cigányok népviselete a falvakban hagyományos, a városokban azoknál, akik tartják szokásaikat. A városokban az asszonyok viselete lehet hagyományos, és lehet modernebb is. Van aki mindkét viseletet hordja. A férfiak viselete alkalmaként változik. Az idősebbek hagyományosan járnak, a fiatalabbak vegyesen. Amikor egymáshoz mennek, akkor hagyományosan öltöznek, amikor egyéb helyekre kell mennük, már átveszik a környezet ruhaviseletét. Ennek kettős oka van. Egyrészt közöttük úgy illik öltözni, ahogy a cigány szokások megkívánják, hivatalos helyen, ha a cigány népviseletben jelenik meg, még jobban kitűnik cigány volta, s a velük szembeni előítélet nagyobb.

A férfiak hagyományos viselete:

csizma (kher), csizmanadrág (kalca),
fehér ing (parno gad), kalap (kolopo, polorija stadyi),
kabát (zubuno, kavada), cipő (papuchi),
machkeresko (mellény), kapca (patavo)

A kalap színe attól függ, hogy az illető milyen törzshöz tartozik. A masharok-nál a zöld, a sárga színű, a lovároknál a sárga, a barna kalapok a divatosak. A kalapot nyáron is hordják, csak hivatalos helyen veszik le.

A nők hagyományos viselete:

cipő (papuchi) régebben a papucs (shlyapki) volt a nyári viselet. A papucs többszínű, bojtos.
hártya (shtrimlya) élénk színű a fiatal nőknél, idősek-nél sötét, egyszínű.
bő, ráncos szoknya (coca, rokja, rotya) mellett a rakott szoknya is divatos. A szoknya színe a fiataloknál élénk

színű (több színű), az idősebbeknél egyszínű és sötét. Alacsonyakkal (telusi coca) együtt hordják. Ez a bő szoknya több méter anyagból készül.

bluz (vizitka, vizitari), kendő (dikhlo), a kendő is többszínű a fiataloknál, cifra (turcko, tristo), az idősebbeknél sötétebb tónusú. Nagyon kedvelik a kasmir (kashmiricko) kendőt. Télen fekete nagykendőt (baro dikhlo) hordanak, mely betakarja vállukat, hátukat, derekukat.

A kötény (ketinca, kretinca, leketova) a muszikus cigányoknál nem divatos, a talusi cigányasszonyok (és a városi hagyományosan öltözködők) és az oláh cigányasszonyoknál igen fontos ruhadarabja. A colár (szőnyeges) asszonyoknál a hegyes cakkos, a többieknél a kerek cakkos a használatos. Idősebbeknél a sötétebb árnyalatú színek a használatosak (kérfestő kötény kihimezeve, barna színű csikkokkal). A kötény szinte kötelező az asszonyok számára, de a masharoknál a lányok is hordják. A kötény színe és a szoknya színe, a bluz színe összehangolt. A kötényt 3-4 réle cérnával, gyöngy vagy fényes fonállal díszítik. A zsebekben is lehet virágokat varrni, vagy a cakkokba egy-egy pöttyöt hímézni. A hétköznapi kötényeken nem szokás az aranyozás.

A nők színösszeállítására élénk, az időseké sötét tónusú. A színek összeállítására az, ami jellegzetesen cigányos. Az asszonyoknál a kendő és a kötény tisztasága nagyon fontos, a férfiaknál a csizmáé és a kalapé. A csizma fényes legyen, a kalap kefélt. Erről ítéljük meg egymást.

A férfiaknál a rekete mellény is hagyományos, mindig fehér ingre veszik fel. A régebbi mellényeken ezüstgombok voltak. A mellényzsebben zsebóra van, mely hosszú láncra lóg.

Az öltözet tartozékaként kezelik az ékszereket is a nőknél. A fülükben nagy karikás fülbevaló van (siaz, chanya), a nyakban aranylánc (lanco, vering), végén keremé vagy sziv, vagy Mária medál. Az ujjakon minél több gyűrű legyen, pecsétgyűrű is legyen közöttük. A karperec is divatos. A férfiak kezén nagy pecsétgyűrű van, nyakukon lánc, szívvél, fesskülettel.

A tetoválást a nők és férfiak egyaránt kedvelik. Karjukba beleteroválják kedvesük nevét, vagy valaki közelit hozzátartozót,

Méhány tetovált szöveg: kamav tut (szeretlek), Lina (lány név), apám, anyám, Feri, Jockó, Bango (férfi név) stb.

A nők többnyire a karjukba, kezük fejébe tetováltatnak, a férfiak a vállukra, hátukra, mellükre is. Máluk a nevek mellett más szövegek, ábrák is felkerülnek (shes, has, világ csavarzója stb.). A tetoválás úgy történik, hogy egy tű cőrnával tekernek be, annyira, hogy csak a tű vége legyen szabadon. A tűt tintába mártják, és a bőrre rajzolt szöveg, ábra mentén szorosán egymás mellé szurják a bőrbe a tűt.

A tetoválás eltüntetése nehéz, szinte lehetetlen. Égetéssel, levakarással lehet eltüntetni, de a nyomok megmaradnak. (A sebhely továbbra is megmarad.)

2/7. Vásárl szokások

A cigány férfiak nagy része a főmunka mellett lovakkal is foglalkozott. A főmunkás cigányok, patkolók, szegkovácsok, furások, foltozók, rézművesek, árukat a vásárokon értékesítették. Ezek közül váltak ki a pénzesebek, a lókupecok. Mivüket is a pénztől (love) kapták, és egy sajátos dialektus hordozói. A cigányok kiválóan értenek a lovakhoz, nemcsak a lovárok, hanem a mászarók, dírzárok, csurárok is. Hamar észreveszik, hogy melyik az egészséges és jó ló, melyektől lehet néhány hónap alatt szép példányokat nevelni. Ezek a lovak ugyanis nem betegek, hanem nem voltak megfelelően gondozva, mert gazdájuk nem értett hozzá. A lótarítás is hagyományos szokás. A ló tulajdonképpen nem is háziállat, hanem társ. Ha a gazdája nem is eszik, a lónak meg kell adni, ami jár neki. Az istálló gondozása, tisztántartása fontosabb, mint a háské, amelyben laknak.

A lóvásár (grastengo foro) igen nagy jelentőségű. Előtte már nagy a készülődés: reggel korán kelnek, vagy ha messzebb van a vásár, akkor már előtte való nap, napokban indulnak el. A lónak egész éjjel van esése, hogy bírja az utat, abrakot is kap bőven. Indulásakor elfesszik a szebbik, jobbik kocseit (sok helyen a gumikerekeket váltotta fel a hagyományos löcsös kocsi). Felteszik a díszes löszerezőket, a fémrészeket kifényesítik, a szebbik ostort (chunyi, bicho) is előveszik, a kocsi

tesznek elegendő szénőt, zabot, kukoricát, répát, a vödört a kocsi végéhez erősítik (a viharlámpást is), az úlére pokrócokat tesznek, majd a lovak takaróját is a kocsihoz teszik, ők maguk is szépen felöltöznek. Enni nem szoktak ilyenkor, csak inni utközben. Vásár előtt keveset szoktak inni. A vásárban aztán az asszonyok és a gyerekek a kocsinál maradnak, a férfiak elmennek körülnézni. Jól megnézik a lovakat, emlékeztükbe veszik. Volt, aki a vásárban eladott lovát drágábban vette vissza, mert nem tudott tőle megválni. Ha a vásárban eladják a lovat, sokáig nem bírják ki ló nélkül, igyekeznek minél hamarabb másikat venni. A lóra félretett pénzhez még akkor sem nyulnak, ha nincs mit enniük. Az elku igen fontos velejárója a vásárnak. A megegyezés után áldomást isznak. A vétel történhet közbenjáró ember segítségével is, aki ilyenkor valamit kap, általában pénzt, ennek neve: bász. Enni a vásárlacikonyhánál szoktak, lángost, sült kolmát, hűvendék narháért, és a különbözőzetet fizetik. A fizetés lehet pénzbeli is, de lehet kocsi is, takarmány stb.

2/7/1. Vásárral kapcsolatos hiedelmek

Vásárba menés előtt nem szabad pénzt kiadni a háztól, mert a pénzzel odaadja a szerencséjét is.

A vásár előtt és a vásár alatt nem szabad enni, csak inni, nehogy megegye a szerencséjét.

Az asszonynak nem szabad átlépnit a lóistrángot, és nem szabad fedetlen fejjel a cigányok elé menni, mert nem lesz szerencsés a vásár.

Az otthonmaradottaknak egy kis darab kenyeret kell a kocsi után dobni, hogy a vásár szerencsés legyen.

Ha a kocsi előtt fekete macska szalad át, ez szerencsétlen előjel.

2/8. A társas érintkezés szabályai

A társas érintkezés formái nagyfokú közösségi érzésről tanuskodnak. Amikor egymáshoz mennek, hangosan köszönnék, kopogtatni nem szokás. Ugy mennek egymáshoz, mintha hazamennének. Ha

Hanyag van, akkor mindig köszöntővel mennék egymáshoz. Egyéb napokon nem szükséges helyielyel kínálni egymást, mert nem idegenek. Minden cigány testvér. Ez is indiai eredetű szokás, mert ott sem úgy mondják: hindus vagy? hanem hogy: testvér vagy? Ha étel van kitéve, mindenki ehét belőle kínálás nélkül, ha ital van, mindenki ithat, ha cigarettá van, mindenki vehet belőle kínálás nélkül. A kocsmában mindenki előbb akar fizetni, s megvendégellik az ott lévő nem-cigányokat is. Ha az asszony is velük megy, az sohasem fizet, csak magának. (Vagy az urának adja oda a pénzt.) A cigányok egymást testvérnek szólítják, a barátom (vortako) szót nem-cigányokra értik. Az amal szó kettős jelentésű. Lehet barátom is, és lehet párom is. Muro amal = barátom, párom, muri amalica = barátom, párom. Amalipe = barátság.

A cigányok nem irigykednek egymásra, nem gyűlölik egymást, és a testvér szó valóban testvért jelent. Erre az a jellemző, ha más országbeli cigánnyal találkoznak, a közös nyelv, közös lelkivilág hamar testvérséget szül. Kispolgári önzés sem igen található a cigányoknál. Általában jóindulatúak, jószíviűek, ezertik a térsaságot. Térsaságban sürűn, minden pohár kiürítése előtt köszöntik egymást. Ezek jókívánások, szerencse, erő, egészség, jókedv stb.

Idősebbek a fiatalokra fiam (muro shavo, mora), lányom (muri shej), megszólítást használják. A fiataloknál egymásra a teryei vagy tréfásan: a dilei megszólítás használatos.

Köszönési szokások

Érkezésakor mondják:

Devlessa rakhav tumeni!	Istennel találjak benneteket!
Iashoj tyo dyesi!	Jó napot!
Iashoj tumaro dyesi!	Jó napotokati!
Iasho dyes te del o Deli!	Jó napot adjon az Isten!
Bartali deterharai!	Szerencsés reggelt!
Iashi ratyi te del o Deli!	Jó estét adjon az Isten!

Válaszok a köszönésre:

Te del o Deli! Adja az Isten!

Del andas tuti!	Isten hozotti!
Najisi!	Köszönm!
Te del vi tuti!	Adjon neked is!
Vi tut more!	Neked is barátom!
Bax te del o Deli!	Szerencsét adjon az Isten!

Távvozásakor:

Zha Devlessa muro phrali!	Menj Istennel testvérem!
Ashon dragone Devlessa!	Maradjatok Istennel!
Del tume o Del Iashi ratyi!	Adjon Isten jó éjszakáti!
Iasho drom te del o Deli!	Jó utat adjon az Isten!
But bax te del o Deli!	Sok szerencsét adjon az Isten!
Te zhutit tumen o Deli!	Segítsen titeket az Isten!

2/9. Elnevezési szokások

A vándorló cigányok gyerekeit cigány névre keresztelték. Mikor letelepedtek, a cigány nevekől vezetéknevek is lettek. Hasonlóan a foglalkozásuk is vezetéknev lett.

Cigány névből lett vezetéknev: Lólé (piros), Gino, Glnano (kicsi), Ioso (pohár), Pisono (pisbot = fújtató), Pólya (Pulya cigányvajda nevéből), Duduma (tök), Csurrár (kékes), Bangó (görbe), Hütka (kutka = amott), Makula (mak = légy), Maka (mak = légy), Lavotta (lavuta = hegedű).

Foglalkozásból lett vezetéknev: Csurrár (shurt = kós), Lakatos, Kovács, Reszelő, Kolompár, Feragó, Hostán, Asós, Rásandves, Pecsényi (pecsétet gyártott), Kanalas, Kalányos, Teknős, Orsós, Duddás, Kalános, Cserepes stb.

Egyéb nevekből: Bari (bari = nagy), Parcas (állatnévből), Nagy (cigánynev lefordítása), Bíró, Vörös, Jakab...

Népnévből: Horváth, Oláh, Román, Mészeth, Kun, Ruck, Magyar, Helységnevből (ill. magyarosított név) Gyöngyösi, Keresztés, Szénási, Bihar, Sárkösi...

Más országokban szlávos, romános neveket vettek fel. Pl. Lakatus, Petrovics, Mikolics...

Cigány népnévből is lett vezetéknev: Romanov, Kalovics...

(Shakespeare: Vihar c. drámájában Kaliban szerepel.)

Amikor a kisgyerek megszületik, a hivatalos név mellé csi-
gány megkülönböztető nevet is kap. Ez a név természetesen ké-
sőbb is adható, amikor a gyerekek 2-3 évesek. Ezeknek a neveknek
egy része el is marad, de újabb név ragad az illetőre, mely az-
tán egész életén végigkíséri. Ez a ragadványnév, tulajdonképpen
megkülönböztető név. Ha a vezetéknevet nem is tudják, de a meg-
különböztető névről mindjárt tudják, kiről is van szó.

Megkülönböztető lánynevek: Lina, Kézsa, Vorzsa, Biza, Lica,
Lusa, Luba, Vrana, Mozol, Rino, Babi, Babori, Bibica, Puna,
Szedra, Babus, Cini-shej, Parnyi, Mali, Lindus, Majka, Bimbis,
Arango, Lica, Pinka, Cuna, Bori, Tina, Suki (sovány), Tuli (kö-
vér) stb.

Megkülönböztető férfinevek: Dácsi, Kácsi, Kadl, Peták, Ban-
do, Titi, Tiki, Petro, Bacskó, Nani, Basno (kakas), Narrancs,
Pitáni, Boska, Bango (görbe), Muto (néma), Dilo (bolond), Cino
(kicsi), Káló (fekete), Parnó (fehér), Korro (vak), Bulho (szé-
les), Suló (dagadt), Lici, Pókula, Kusló (kopasz) stb.

Természetesen a cigánynevek mellett magyar ragadványnevek
is megtalálhatók: Tökös, Fülés, Veres, Colos, Kopasz, Kicsi,
Pulyka, Sánta, Serif, Pipás, Öcsi, Sanyó, Szakállas, Csinos,
Jankó, Gitáros, Fütty, Nyálás, Hájás, Csalfa, Gyémánt, Kicsó
stb.

2/10. Szórakozás

Ünnepi tűz: Eredete Indiára vezethető vissza. A tűz istene
Indiában Agni, cigányul a tűz: jég. Ahogy a cigányok távolodtak
őshazájuktól, úgy vesztette el a tűz ősi szerepét, s csak a ha-
gyományokban él tovább. Többnyire a tűz összekapcsolódik vala-
melyik ünneppel, vagy találkozással. (Pl. a III. cigánykongressz-
szus résztvevői ünnepi tűz körül táncoltak.) Nyári estéken, ha
összejöttek a cigányok, tüzet raktak, szalonát sütöttek, ettek,
ittak. Népdalaikban is szerepel a tűz:

Zöld erdőben tanyáznak a cigányok,
Tüzet raknak, melegednek...

A sátorozás idején a sátorban a tűz állandóan égett, egy

nagy tuskót tettek a tüzre, s az egész éjjel adta a meleget. A
sátor tetején volt egy nyílás, ahol a füst kiszállt. Ennek neve:
vatra. Innen van néhány közmondás, szóias is. Nem megyek a más
vátájára, vagyis a más lakására, nem kell nekem a más vátájára
stb. Télen a tűz állandóan égett a sátorban. Pa volt bőven, mi-
vel többnyire erdők mellett táboroztak, majd a letelepedéskor is
csak a falvak végein helyezkedhettek el.

A Gyermeki foglalkozások: a kislányok babáztak, rongyból,
csautkákból készítették a babát, rongyokkal felcícomázták. A na-
gyobbak már ruhát is tudtak varrni a babájukra. Rongyokból lab-
dát csináltak, és azt dobálták egymásnak. A faluban kapott já-
tékok rosszak voltak, de mégis szerettek velük játszani, mert
nem volt más. Téglákból tűzhelyet csináltak, rossz edényeket
szedtek össze, eldobott tárgyakat használtak fel, sárral, homok-
kal, földdel töltötték meg ezeket az edényeket, és utánnozták a
felöltöttek. Ezek mellett, ahogy nőttek a lányok, úgy szoktak
bele a házimunkákba. Vigyáztak a kisebbekre, takarítottak, főz-
tek, fát vágtek. Tíz éves korban már önállóak kezdtek lenni.

A fiúk játékaik már szélesebb skálán mozogtak. Szabadabbak
voltak mint a lányok, mert az ő munkájuk a jószágok körül volt,
illetve az apa foglalkozását tanulták meg. A fiúk több játékot
is tudtak kitalálni. Ezek a játékok nem sokban tértek el a fa-
lusi gyerekek játékaiktól. A játékok jellege viszont már eltérő
volt. A cigánygyerekek már kis korban ismerik a pénzt, s ez meg-
határozó jelleggel bír. Már a kisebbek is pénzre játszanak, nem
is az összeg a fontos, hanem az, hogy ki nyer, ki a jobb játé-
kos, ki az ügyesebb, kinek lesz nagyobb hirt. A játékok így köze-
lebb áll a való élthez, mert a pénz értéke mellett számolni is
jól megtanulnak. Többnyire a fiúk csinálták, játszották, de a
lányok is ismerték:

az ostor csinálását, (aki nagyobb tudott csördíteni, az
volt a nap hőse, még fogadásokat is kötöttek);

a birkozózás régebben nagy divat volt, a füves réteken, er-
dők mellett birkoztak, a szabályokat maguk szerkesztették;

kalapdobálás: egy botra rossz kalapot tettek, és azt kel-
lett eltalálni, egyik változata a botdobálás volt célba.

Dobversenyek keviccsal, görönggyel, kacsászás vizek mellett (követ dobni a vízre, hogy pattogjon), távköpő versenyek, labdadobálás, fociság, (rongyibabba, harinyhába tett rongyokból), kéndobálás.

Szurokás: fal mellett vagy rónára (egyenes vonal a földön) kellett pénzdarabot dobni. Aki közelebb dobta a vonalhoz, vagy a falhoz, az volt a nyertő. Ezt úgy is játszották, hogy aki közelebb dobott a falhoz, az felvehette az egész pénzt, majd a kezebe üsszerásta, választott fej (kopf) vagy írás (minc) között. A feldobott pénzek a földreessve adták a nyereményt. Aztán a másik is rászott és dobott, amíg a pénz el nem fogyott. Természetesen a vonalra (ill. falhoz) nemcsak egy darabot szoktak dobni, hanem többet is.

Bujócska, kiszámolósdi: valaki számol csukott szemmel, addig a többiek elbujnak. Akit utoljára találunk meg (vagy számolnak ki), az lesz a hunyó.

Kiszámoló szöveg:

Gelas tyo dad ando foro,
Kindas tuke cino gono,
Shavo phendas дешудуј,
Fordyu avri tui

(Elment apád a vásárba,
Szert tegyen egy kicsi zsákra,
Fiu mondta tizenkét,
Álljál ki most te!)

Jekh duj, дешудуј,
Kutyil andre tyiro muj,
Pe kaste me sikavav,
Mandar les me nashavavi

(Egy, két, tizenkét,
Fogd a szádát te mindég,
Amire én mutatok,
Töllem öt elzavarom!)

Jekh, duj trin, shtar,
De ma ambroi tutar,
Deshuduј, дешутрин,
Aba tu san avri!

(Egy, kettő, három, négy,
Adjál nékem körtét,
Tizenkettő, tizenhárom,
Máris te vagy kinti!)

A foggócska, segreverőcska is divatos játék volt.

Lukbadobálás: kb. 10 cm átmérőjű, 5 cm mély lyukat kell vágni a földre. Ebbe a lyukba kell bizonyos távolságból gombot, pénzt dobni, golyót gurítani. Ezek a kis golyók egyaggolyók voltak (klikker golyók), majd üveggolyók, vasgolyók (csapágyakból)

kiszerezve). Aki közelebb gurította a lyukhoz, az kezdte a játékot. Húvelykujjával kellett a golyókat belepöccinteni a lyukba. Amennyit belökött, annyit nyert. Ilyen egyaggolyókat háslag is lehetett készíteni, egyagot kellett golyóknak formázni, majd később a napon szárítani, festékekkel befesteni, és tűzben kifégetni. Ezeket a golyókat egy kis zacskóban tartották, a nyakukba kötve. Mivel ezek a golyók hamar eltörték, a kezdő gurítások üveg, ill. leve vasgolyóval történtek.

Durrantó, pukkanó: játéknál megdagsztott sárdarab közepébe kis lyukat kell csinálni. Ebbe a lyukba beleköpöttek, majd a földhöz vágják. Nagyot durrant.

Gyufamérget egy kulcs (lyukas kulcs) lyukába tettek, majd a végébe egy szegret. A kulcs és a szeg is madzagon volt, hogy durranáskor a szegret ne dobja el messzire a légnymomás. A madzagot fogták meg, és a lyukba dugott szegret a falhoz ütötték.

A kucsmázás: többnyire téli játék volt. Három fiu áll egymás mellé. A középsőnek a fején kucsma. A két szélsőt kell neki pofozni úgy, hogy ne bírják a fejéről leütni a kucsmát. A kucsma más a játékezető.

Piros papucs: ketten szokták játszani. Egyik fiu mindkét tenyerét a másik elé tartja, a másik pedig ráteszi a saját tenyeréit. Az alsóknak úgy kell ráütni a felső tenyerére, hogy eltalálja. A másiknak pedig el kell kapni a tenyeréit, hogy ne üssék meg, mert akkor az ütés nyomán megpirosodik. Ha eltalálta a másik tenyerének a felső részét, akkor ő üthet, ha nem találta el, akkor cserélnek.

Vívójáték bottal.

Hinta készítése: egy szál kötél végére kötöttek egy csomót, és egy középen kilyukasztott deszka volt az ülőke. Két oldalra hintánál egy deszkadarabot a végelken középen be kell vágni (ékszerűen, v-alakban), hogy a kötél ne csusszon ki. Lehetett a hinta egy szál erős drót is.

Lovazás: egyszemélyes (egy bot catornak, egy bot a lábba között lónak), kétszemélyes: egyik ló, a másik a hajtó. A madzagot a ló nyakán át a hóna alatt kell átvesetni. Lovazás kutyával: a

kutya be van fogva lónak, és egy kis kocsi húzatnak vele (lehet rossz, kereketlen kocsi is).

Kutyával való játék: valamit a vízbe dobnak, és a kutyával hozatják vissza. Úszóverseny a kutyával.

Birkózás: Aki erősebb, annak van tekintélye a többiek előtt.

Birkózás: egy 10 cm hosszú gömbölyű fadarabot kétfelé vágunk hosszában. A két fadarabot egymás mellé tesszük, megsodorják, és leejtik a földre. Amilyen alakzatokat vesznek fel a darabok, aszerint van bíró, király, kutya. A király dönt, a bíró végrehajtja a kutyán. A büntetés: megsodort állal, vagy más ruhárral kell a tenyérre ütögetni.

Nagyobb gyerekek játéka:

Függő kugli készítése.

Késdobálás célja.

Szabad a csók (bekötött szemmel).

Bilinckezés, bigézés: egy 10 cm hosszú gömbölyű fát a két végén kihegyeznek, ráteszik egy kivájt lyukra és egy hosszú bottal kilövik onnan. Ezt a bigét kell elkapni. Aki elkapja, az a bottal a bige végére üt, a bige felemelkedik a levegőbe, és így kell a hosszú bottal eltalálni, és minél messzebbre elütni.

Téli játékok, melyeket a környezettől vettek át:

Sarjóforgó, vagy kockázás. Asztalra rajzolt kiütős játékok. A forgón is számok vannak, s amennyit mutat, az jelenti a nyerést (a rajzolt kiütős játékon annyit haladhat előre).

Malom játék.

Sakkozás.

Kártyázás: többnyire 21 vagy 66 illetve zsirozás magyar kártyával.

A gyerekjátékok egyik fajtája volt a mondókézés. Ez úgy történt, hogy az egyik gyerek szólt: mondd nekem! (phen mange...) és valamilyen szót mondott, amit a másik ismételt, erre a kérdező egy rímes szóval válaszolt, ami lehetett csunya szó is. Ezen aztán jót nevettek. Ezt addig mondták, amíg ki nem fogytak

a tudományukból.

Pl. Phen mange khasi

Mondd nekem szénei

Khanden tye masi

Bübsödjön meg a husodi

A felölttek szórakozásai: mivel a cigányok közösségi emberek, egymást sürün látogatják. Ott aztán ital mellett kártyáznak, malomznak, sakkoznak. Othoni szórakozás a kártya, a malomjáték és a sakkozás is.

2/11. Foglalkozási szokások

A hagyományos cigány foglalkozások, mint pl. a fűrőkészítés, rostakészítés, üstfoltozás, bádognunka, kovácsozás, üntés a nyitott ég alatt történt, kint a szabadban. A kohó (vignya) és a fújtató (pishot) a földbe volt helyezve. Hasonlóan a foltozáshoz használatos kis faálló is a földbe volt beleütve (kopidyi). A kovácsok voltak azok, akik a leghamarabb keresztet maguknak fedett helyet, hiszen a patkolás, vas felmelegítése már zártabb, (legalább a teteje fedett legyen) télen is megoldhatóbbá vált, ami a kereszt szempontjából sem volt elhanyagolható. Műhelye annak volt, akinek állandó jellegű munkája akadt, viszonylag egy helyen lakott, árult el tudta adni. A műhely lehetett a házban is, vagy a ház mellett, három oldalról nyitott, vagy egyoldalt volt nyitva. A műhely az istálló sarkában volt néhány kovácsnál, vagy az elől nyitott fészkerben a kocsi mellett. A műhely szerkezetei is ott voltak ebben a helyiségben. Üllő (dopo, kovance), kalapácsok (chokanura), fogók (klyashhto) stb.

A műhely előbb nyitott volt, majd később zárt, istállónak is használták. A kodó fölött volt a kémény, alatta egy láda, a kovácsszénnek. A szerszámok egy nagy tepshen voltak. Bádognemz volt a földön, hogy az ott lévő széná be ne gyulladjon a szikrától. A fészker teteje deszkával fedett, rajta kátránypapírral. A fűrő kireszelése pl. egy kis fatönkön történt (földbevert kis karó). Télen ezt a kis karót a szoba földjébe ütögették.

A teknővájók is a szabad ég alatt dolgoztak. Télen a fészkerben, ahol a nyárfákat is elhelyezték.

A kosárfonók a fűzfaveszőket begyűjtötték, és nyáron a

szabadban, rossz időben a házban fonták a kosarakat.

A cigányok, mikor megrendelésre készítenek valamit, akkor tudásuk legjavát adják. A szakember a lelket is beleadja a munkába. A muszikus is úgy játszik, hogy "sír" kezében a hegedű.

Amikor a vályogvető dolgozik, a vályog tetejét kétszer is lesimítja, hogy szép, formás legyen. Amikor a falat tapasztják, minden kis darabot külön kennek a falra, még időnként rá is köpnek, hogy jobban tapadjon a sár a vályoghoz.

A lóistálló mindig tiszta. Naponta többször is almoznak. Itatni csak tiszta vödörből lehet. A piszkos, sáros répát is meg kell mosni, a sár sem lehet penészes, vagy a szána nedves.

Az asszonyok hagyományos foglalkozása a kártlyavetés volt, melyet valószínű, hogy európai életük óta csinálják. A cigányasszonyokra a hetedik ágról szakadt a jóslás tudománya. Használóan ismerték a gyógyfűvek felhasználását is, a különféle betegségekre. A jóslás történhetett kártlyából, tenyérből, rostára tett babból, hajszálakból stb.

2/12. Hagyománytisztelő szokások

Szép hagyomány az idősek tisztelése. Megvárják, amíg az idősebb elmondja amit akar, nem vágunk a szavába. Tanácsot is az idősebbektől kérnek. Bensőséges viszony a családban az egyenműek között alakul ki. Az anya többnyire a lányokkal foglalatoskodik a ház körül, az apa a fiukkal dolgozik együtt a jószágok körül, vagy a kézműipari munkánál. Az anya tanítja a lányait a házimunkában főzésre, takarításra, gyerekgondozásra. Az anya nem magyaráds semmit, a gyerekeknek figyelni kell mindenre, hogy csinálja, nem szabad téveszteni. A fiu az apjától lesi el a szakmai fogásokat, fortélyokat, a lóval kapcsolatos dolgokat, a hangszerehasználatát. A gyerekek korán magukra vannak utalva, mikor a szülők nincsenek otthon, nekik kell mindent megcsinálni. A betegek, gyöngök íránt is nagy a tisztelet. A beteget sürűn látogatják, minden kivánságát teljesítik, a kórházba az egész család elmegy. Amikor a beteg felgyógyul, örömnépet tartanak.

A fiuk az anyjukért, lánytestvérükért mindenre képesek. Ha

az anyjukat valaki szidja, egyből ugranak, és olyankor semmit sem néznek. A gyerekek az anyjukkal vannak többet együtt, és érzelmileg is jobban kötődnek hozzák.

Az állatokkal is jól bántak, különösen a lóval és kutyával. Kutya szinte minden háznál van, több is.

A lakásokban vallásos szokások, szentképek találhatóak. Dunna, párna mindenütt található. A dunnát még a kocsiira is felteszik, ha hideg van, és a gyerekeket is viszik a vásárra.

A számolás is hagyományos módon történik. Tíz-es számrendszert használnak, ezer helyett tíz-száz (des-szel), ötven-száz (öt ezer) mellett ötször-tízszáz (panzhar-deshhel) is használatos. Ujabbban a magyarból átvett ezer (ezere) is használatos a románból átvett mija (ezer) mellett.

A pénz (love) egységgel, kisebb részreinek neve a számokból alakultak ki: deshengi (tíz-es), bishengi (huszas), shelengi (száz-as), panzhengi (ötös), dujengi (kettes), panzheshelengi (öt-száz-as).

2/13. Egyéb szokások és hiedelmek

2/13/1. Szerencse hiedelmek

Ujholdkor a szabadban lévő pénzt rázni kell, közben körbe forgva körködni, hogy az illetőnek szerencséje legyen, és a pénz minden pénzt odacsaljjon.

Ha valakinek viszket a tenyere, pénzt fog kapni, szerencséje lesz.

Aki először lát fecskét tavasszal, vagy gólyát, feléfordulva körködni kell, hogy szerencséje legyen.

Kedden, pénteken nem szabad mosni, vasárnap nem szabad varrni, mert aki megteszi, nem lesz szerencséje.

Fehér galambbal találkozni szerencsét jelent. Vásárban fehér galambot látni szintén szerencsét jelent, sikeres lesz a vásár.

Pünkösd éjjelén, hogy a ház és lakói szerencsések legyenek, a rossz szellemeket úgy kell elűzni, hogy az ablakba bodzagallyakat tesznek.

Vihar alkalmával a bodzagyökereket el kell égetni. A gallya-
kat égetik, hogy a vihar minél hamarabb elmuljon.

Villámlás alkalmával is bodzagalilyákat kell égetni.

Szivesterkor babot kell főzni, hogy sok pénzünk legyen.

2/13/2. Színekkel kapcsolatos hiedelmek

A színekkel való babonák eredete az állatvilágra vezethető
vissza. Az állatvilágban a hímek általában díszesebbek, hogy
ezáltal felkeltsék a nőstények figyelmét magukra. A cigányok
esetében a nők viselik a színesebb, díszesebb, tarkább, rikító
színi ruhákat, hogy így vonják a férfiak figyelmét magukra. Ez
általában azért volt szükséges, mert a cigányok jelentős része
színtévesztő, de a sárgára, pirosra nem. Ezért lett aztán a nők
jellegzetes színe a piros és a sárga. Ezek a jellegzetes színek
aszán egyes törzseknél szokásossá váltak. Hasonlóképpen lettek
a színek babonás színek is.

A sárga szín az irigység jele, megette a sárga irigység -
mondják. A fehér szín a tisztaság jele, az ártatlanságé. A fehér
szín szerencsét is jelent (tisztá viz, fehér galamb, fehér ruha
stb.). A fekete szín a gyász jele. A halottakat feketében teme-
tik el, mert a szívük is fekete a fájdalomtól. A szüz lányt vi-
szont tiszta fehérben temették el, mert tisztasága a tulvilágon
is a tisztaságot képviselte. A gyászolók is feketébe öltöznek.
A fekete és fehér szín a népdalokban is előfordul:

Shudine pe mande деш kale hershora...

(Dobtak rám tíz fekete évet...)

Ke stivna mamó, le parne falura...

(Mert kislívna mamám a fehér falak...)

A piros szín élénkséggel az életet, a vidámságot jelentet-
te. Ezt a színt igen sok népdal is megörökítette.

Andre tradav mure lole khuren...

(Befogom a piros csikóimat...)

Loil coxa lolo gad...

(Piros szoknya, piros ing...)

Sa lole shelenge...

(Mind piros százasoknak...)

La loiya moljasa...

(Piros borral...)

A piros szín egyben a haladást, mozgást is jelent, a ci-
gány száslóban egy tüzipiros kocsikerék van középen, kék és zöld
mezőben. A zöld szín a természetből fakadó szín. Mivel a cigány-
ság hosszú időn át vándorolt, ez a szín volt a hűség színe, mert
a zöld mező, zöld erdő jelentette életükben a megnyugvást, de
nyújtotta a hozzájuk nőrt állatok táplálékát is (részben az övé-
két is). Ez a szín is több népdalban fordul elő:

Po zeleno baro rito...

(A nagy zöld réten...)

Po zeleno vesh...

(A zöld erdőn...)

A zöld asztal mellett husonnégyen ülnek...

(A törvény zöld asztal mellett volt)

A kék szín a szabadság jelképe mellett jelent a halhatat-
lan szellemi értéket is. A kék ég (vuneto cheri) is a szabadság
jelképe. Az újabb keletű népdalokban a sárga szín is megtalál-
ható, sárga csikó (galbeno khuro), sárga papucs (galbeno shlyap-
pi) vagy mint galbl, sárga aranyérem.

A szürke szín is újabb keletű, jelent az öregséget, őszil-
lést, de van szürke ló a népmesékben (aurro graat).

Ezek a színek mindmáig megmaradtak, és divatszínkévé vál-
tak, hagyományosság (szürke kalap, zöld kalap, piros ing, sárga
csikos kalap, fehér ing, fekete mellény stb.).

2/12/3. Állatokkal kapcsolatos szokások és hiedelmek

A cigányok életében főleg a vándorlásuk alatt, de még a mai
időben is az első helyet a ló és a kutya foglalja el. Kutya van
minden háznál, több is, mert ahány kutya van, mind ottmarad.
Ezeket az állatokat úgy kezelik, mint legművesebb társukat.

A kutya mind a mai napig megtartotta gazdájához való ragaszkó-
dását, hűségét, házőrző szerepét, mint a ház "füle". Ha a kutya

elpusztul, eltemetik, elisratják, sirjukra még keresztet is tesz- nek. Úgy válnak el tőlük, mint kedves szeretteiktől. Ezek az ál- latok a tulajlagon is élnek, és tovább szolgájják gazdáikat. A kutyák hangosan ugatnak, ha idegen érkezik, mert csak cigányul értenek.

A ló nagy segítséget nyújtott nekik a vándorlásban, menekül- lésben, egész vándoréletük folyamán. Még ma is döntő tényező az oláh-cigányoknál a ló, de találhatók ló kárpáti cigányoknál is. A ló vérszavarnak a jele, mikor issad, felhabosodik. A továbbbi baj- tól az érvágás menti meg. Éret vágni (viszér) a nyakon kell, vagy az első láb csüdjében lehet. Néha négy-öt liter vért is ki kell engedni, majd a vágott sebet lófarokból kihuzott szőrrel kell bevarrni. Ezután a lovat úgy kell elhelyezni, hogy ne bír- jon lefeküdni, a fejét fel kell kötni.

A kigyerekeket már korán szoktatják a lóhoz, már az egy éves gyerekek is ül a lovon. Három-négy éves gyerekek már csikó- vesznek, és a csikója körül jár-kei.

Lóbetegség a pata-rák: a pata közepén lévő hus elrohád. En- nek egyik oka az lehet, hogy rosszul verték fel a patkót, a bé- kába került a szeg. Azt már lehet látni, mitől van a baj. Ha szeg okozta a bajt, azt lehet gyógyítani kenőccsel, fertőtleni- tővel. A cigányok nagyon szeretik a lovat és értenek is hozzá. A szakma kiváló mesterei, "ló nélkül a cigány nem is cigány" - tartja a közmondás. Természetesen a szegényebb cigányok lovai a től folyamán lesorványodnak, mert nincs elegendő takarmányuk. In- nen ered egy másik mondás is, "sovány, mint a cigány lova".

Hogy lovakhoz jussanak, sok esetben fortélyhoz is kellett folyamodniok. A ló szemét olyan "orvossággal" kenték be, amittől a ló néhány napig beteg lett. A gazda igyekezett "beteg" lová- tól megszabadulni, és olcsó pénzért eladta a jelentkező cigány- nak, aki azután a lovat kigyógyította, és eladta.

A ló nyelve alá tüt dugtak, és ott hagyták (biztosított tu). A ló étvágytalan lett, nem evett, s a gazdája igyekezett minél hamarabb megszabadulni tőle. A tettes aztán mint verő jelentke- zett és olcsón megvásárolta a lovat. A gyógyulás a tükivétel után hamar bekövetkezett.

A kehes lovat is megvették, jó pénzért eladták. Váár elöftt a lucernába beléndeket (nadragulja-masszag) tettek, amittől a ló nem köhögött. Így már nem volt nehéz a vásárban eladni. Saját lovakat is hasonlóképpen gyógyították. A beléndék fekete apró magvát darába keverték, s úgy adták a beteg lónak. Ebből a mag- ból három kanállal kell adni, majd a lovat erősen meghajtották, amíg kilizsadt, majd megittatták, és egy éjjel koplatatták. Ezt a magot úgy hívták, bolondjákha (bolondszemek).

Amikor dörög és villámlik, akkor az Isten két szürke lovat hajt az égen. Mikor az ostorával csap, akkor dörög és villámlik.

A kigyó sok mesében és balladában szerepel. A Mérgekigyó ballada a legismertebb cigányballada. Aki valamely évben kigyót döglötten lát először, akkor abban az évben juszta lesz, aki ele- ven kigyót, az akkor ügyes, megélhetős lesz az illető. A mesék- ben a kigyó mint órlákigyó (rajkani shipurka), hétféjú sárkány (efta sherengo sap) szerepel. A kigyó az alvó ember száján be- mászik (réten, mezón ha valaki elalszik). Ilyenkor egy nagy edényben tejet kell forralni, és az embert fejfel lefelé kell felkötni, a tejet a feje alá kell tenni, akkor aztán a kigyó ki- mászik belőle.

Ha patkányokról (hírce) beszélnek valahol éjjel, akkor azok oda fognak költözni.

A sündisznó (kanráló baló) valamikor ember volt. Egy nagy egyiptomi városban volt egy szent hely, ahová a hívők jártak Imádkozni, vezetelni búneikért. A templomi szertartások alatt a templom kertben a papok (kispapok) paráználkodtak. Az Isten meg- látta őket, a paráználkodókat sündisznóvá változtatta, és azazt súlyosbította a rájuk mért büntetést, hogy legyenek tükéssek és ne férjenek egymáshoz.

Pontos tanács, ha folyóvizhez mennék, vagy nagy vízhez, vi- gyzava legyenek a vizből, mert megihatták a gőtét (sulmedrica). Egy lány is ivott a pocsoljából, mert nagyon szomjas volt, és megnőtt a hasa. Nem tudták mi történt vele, mert nem volt ura, hogy terhes legyen. Egyszer csak kibujt a hasán a gőte. Megnőtt a hasában és kifurta magát.

A halált jelző madár (muljikani chiriklyi, muljikani kekereska), ahol megjelenik, ott hamarosan haláleset történik. A madár hangja hasonló a tulvilági hanghoz, a csak akkor hallatszik, amikor jelsz, sokszor az ablakba szállva, a késői órákban a halált.

A teknősbéka (mtere pungrengi, balajaki shamba) valamikor asszony volt. Amikor az Isten a földön járt, az egyik háznál az asszony dagasztotta a kenyeret. Az Isten enni kért tőle, mire az asszony azt mondta, hogy jöjjön vissza később, mikor a kenyér kiül. Az Isten azt kérte, hogy a maradékból, a kaparékból, amit a teknő alján kapar össze, abból süssön neki kenyeret. Az Isten ment tovább koldus képében. Mikor a kenyerek kiültek, a bodeg volt a legszebb. Sajnálta az asszony odaadni a koldusnak, megbánta ígéretét, a hogy ne kelljen odaadni a koldusnak, megben meglátta, hogy a koldus jó viszáféllé, a kenyérrrel együtt a teknő alá bujt. Erre az Isten előtközta, hogy legyen teknősbéka, és egy életem át hordja a teknőjét.

A fekete macska (kalyi muca) szerencsétlenséget jelent. A boszorkányok fekete macska képében kísértének. Éjszaka zaverják meg a békés embereket, a tehenet megrontják, véres tejet fog adni, a kisgyereket kicsérélik stb. Az ördög által előírt szabályokat be nem tartott boszorkányok változtak fekete macskává, és azok is maradtak.

Az Isten a lovat (grast) is előtközta, mert nem vette fel a hátára, mikor ment a szent városba. A szemér felvette, azt pedig megáldotta. A lónak állandóan enni kell, de sohase legyen jóllakott, a szemér meg az utmenti kórokkal is lakjon jól.

A vadgalambot is előtközta az Isten (vadno gulumbo), mert amikor elbujt üldözni elől, a galamb előruulta: itt bujlik, itt bujlik, kiáltotta. Esért soha ne tudjon fészket rakni, ne tudja a tojásait rendezesen elhelyezni.

2/14. Halotti szokások

Ha valaki meghal, hamar elterjed a hirt. A halottat kedvenc ruhába öltöztetik, mellé helyezik kedvenc tárgyait, pipáját, kését stb., és úgy temetik el. Amikor a halott temetése

hánál történik, akkor a virrasztás a háznál van. Virrasztáskor összejönnek a rokonok, gyertyát égetnek a halott feje mellett. A rokonokat, vendégeket étellel, itallal kínálják. Beszélgetnek a halottról, tetteiről. Általában csak a jókat mondják róla, a jó tulajdonságait sorolják fel. Ha az idő hívősebb, az udvaron nagy tüzet raknak, és a férfiak a tűz körül beszélgetnek. Az idősek ülve, a fiatalabbak állva, és a virrasztás több éjszakán át tarthat, amíg a halottat el nem viszik a háztól. A felravalozott koporsó körül (virrasztáshál a koporsó még nyitott, a halott fejét látni lehet), a legközelebbi hozzátartozók tartózkodnak, a távolabbi rokonok a rokonsági fok betartásával foglalják el a helyüket. Sírátódalokat szoktak énekelni akik a koporsó körül vannak. Beszélgetnek, isznak, többnyire bort, hidegebb időben pálinkát is. Az első órákban a halott kedvenc nótáit szokták énekelni, majd beszélgetnek életéről, történeteket mesélnek, egyes helyeken szokás hosszabb meséket is mondani. Mivel az éjszaka hosszú, a gyerekeket lefektetik oda, ahol van hely. A felnőttek felváltva fekszenek le néhány órára. A legtöbben fent vannak egész éjszaka. A virrasztás addig tart, amíg ki nem virrad, világos nem lesz. Ha a halott már nincs a háznál, akkor is van virrasztás. A virrasztás lehet a háznál is, és lehet a ravatalozónál, attól függően, hogy a ravatalozónál való virrasztáshoz kell-e engedély. A háznál való virrasztás ugyanúgy történik, mintha a halott ott lenne közöttük. Ha a mesélő hirt mesemondó hírében áll, akkor a gyerekek sem fekszenek le olyan hamar, hanem ők is hallgatják a mesét. A temetés napján a rokonok elhagyják a házat, és csak akkor jönnek vissza, amikor a halotti menet elindul, illetve amikor kezdődik a temetési szertartás (háznál régebben, mostanában a halottas ház elől, a temetőben). A halottas háznál, és a temetőben is, mindenkit itallal kínálnak. A háztól együtt mennek ki a temetőbe, a koporsót körülveszik és várják a papot. (Természetesen régebben pap nélkül is volt temetés, amikor a vajda bucsuztatta el a megboldogultat. Olyan törvény is volt pl. Svédországban, hogy pap nem temethet el cigányokat.) A háztól lovaskocsal viszi a koporsót a temetőbe, legtöbbször az elhunyt saját loval vannak befogva, és gyászruhába öltözött cigányok kísérik a gyászkoscsait. A bucsuzta-

tót a pap is mondja, és valaki más is, akit felkérnek rá (lehet rokon is, egész közel rokon is), magyarul is meg cigányul is elmondja a bucsuztatót. Beszédében elbucsuztatja a rokonoktól, ismerősöktől. A koporsót vivő kocsi után cigányzenekar, gazdagabb helyeken fuvószenekar is muzsikál. A zenészek addig muzsikálnak, amíg a koporsót be nem fedik. Van, aki kikövezi a sirt (betonozza), és a földet nem dobják rá a koporsóra, hanem a koporsó felett bedeszkkázott, szigeteelt részre. Azért nem tesszik rá a földet, hogy ne nyomja a halott mellét a sok föld. Amikor nagy neví cigány hal meg, a temetésen igen sokan vesznek részt. A "vajda" felesége halt meg, és háztól temették. A koporsó az udvaron volt. Mindenkit itallal kínáltak, cigány- és fuvós zenekar játszott felváltva. A pap beszéde után elindult a halottas menet. A háznál az összes székelt felborították, majd a menetet minden sarokon megállt, a pap megáldotta, az utban lakó rokonok előtt is megállt a halottas menet. A befogott lovakat ltrányítani sem kellett, tudták az utat. Lassan haladt a menet, hogy a zenekar tudja kísérni őket. A templom előtt megálltak, a koporsót bevitték a templomba, ahol a pap ismét megáldotta. A betegeket, időseket lovas kocsi vitték a menetet végén. Az utcán nem szoktak énekelni, csak a temetőben. A sirba pénz, italt, cigarettát, ételt dobálnak. A sirra pálinkát öntenek.

A fejfára általában lópatkót szoktak tenni (aki híres lókupec volt, vagy szerette a lovat). A kész sirra tesszik a koszorukat, a virágokat. Oda is szórnak cigarettát, pénzt, tessznek ételt, hogy a halott egyen a másvilágon is.

A meghaltak nagy tisztelet jár. Hat hétig nem borotválkoznak, közvetlen hozzátartozók hat hónapig. Étkезéskor a halottak is teritenek. Hat hét után ismét összejönnek a rokonok, halotti tort (pomana) tartani. Ez igen csendes ünnep, beszélgetnek, megemlékeznek a megboldogulttról. Ezt egy év után megismétlik.

A halottak napja is csendes ünnep. Virágot visznek ki a temetőbe, ételt, italt, cigarettát tessznek a sirra. Este gyertyát égethetnek. Mikor hazamennnek, otthon is. Aki nem tud elmenni a temetőbe, az a háznál egy sarokban éget gyertyákat a halottai emlékére. Ilyenkor is sokat főznek, mindenkit megkínálnak, aki ar-

ra jár. Iváskor, mikor megemlékeznek halottaikról, pár csapp italt öntenek a földre, s csak ezután ürttik ki poharaikat.

A halott a tulvilágon is eszik, iszik, dohányzik, úgy, mint amikor itt élt a földön. Aki elmulaszt erre figyelni, az vét a hagyományok ellen.

2/14/1. A halál hiedelmei

A halottat mindig a kedvenc ruhába kell felöltöztetni, tisztán, mert a tulvilágon nem járhat piszkosan. Vele kell temetni kedves tárgyait, pipáját, kendőjét, kését, pénzt, ételt, italt, cigarettát, ékszerait. Hiszik, hogy van tulvilág, ahol a halott tovább él, eszik, iszik, dohányzik. Akit megoperáltak, az a tulvilágon nem teljes értékű ember, ezért idegenkednek a műtétől és a művi vetéléstől. Aki meghal, olyan alakban megy a rokonok elé, amilyen alakban ismerték a földön. Majd ezután kilenc nap múlva megöregszik, és a továbbiakban úgy marad. Test már nincs, csak lélek. Amikor a családban halott van, a férfiak szakállal gyászolnak. (Ma már csak néhány törzs tartja be ezt a szokást.)

Halottak napján idegeneket is megkínálnak, legyen a halottak lelke előtt, mondják. A halottnak hat hétig szoktak teríteni, utána csak halottak napján, amikor a család összejön. A halottl torra (pomana) a papot is meg szokták hívni (este misét mond a halott emlékére). Ha a halotti tort elmaradna, akkor a halott lelke nem nyugodna meg a sirban, a tulvilágon, hanem boljongana, nem találna megnyugvást. Ha a halott hazajár, mert nem nyugodott meg, akkor az udvaron éjszaka meg kell gyújtani a gatyamadzagot, s többet nem fog jönni.

Ahol halott van a háznál, ott gyerek ne nézzen be az ablakon, mert sárgaságot kap.

Aki virrasztás után, hazatérőben, nagyon álmos, fáradtnak érzi magát, menjen vissza a halottas házhoz, törölje meg magát a szemfedőben, akkor elmúlik a fáradtsága.

Görögkeleti szokás szerint a temetésen résztvevőket textillal ejándékozzák meg, hogy a halott nyugodt legyen. Ez a szokás

a Csánád megyei cigányoknál volt divatban, és a mai Bánáthban. Ha valaki fél a halott nevében járó szellemektől, az ajtóra szentképet, vagy keresztet helyezzen el, a gonosz szellem ettől elkerül.

IV.

NÉPI GYÓGYÁSZAT

A cigányok népi gyógyászata lehet természetes és lehet varázslatos.

A természetes gyógymódok egy része megtalálható a környező népek népi gyógyászatában is. A cigányok Indiából hozták magukkal azoknak a fűszereknek az ismeretét, melyek egyuttal gyógyszer is voltak. Ezek a fűszerek elősegítették az emésztést, jó közérzetet biztosítottak stb. A vándorlás folyamán alig volt lehetőségük orvosokkal találkozni, felvenni velük a kapcsolatot. Így magukra voltak utalva saját betegeik gyógyításában, de a jószagok gyógyításában is.

Néhány gyógymód:

Reumára kigyózsirt kell tenni, a beteg testrészt kigyózsírral kell jó erősen bedörzsölni, masszírozni.

Thúds, köhögős betegnek korpacibérét kell adni, az új tüdőt csinál neki.

Gyenge belsőrészekre jó gyógyszer a kutyaszőr, pirított kenyre kenve. Ez jó a szivre is.

Gyomorrontáskor törött horssal kell a pálinkát erősíteni, és azt kell a beteggel megitatni.

Torokfájásra petróleum a legjobb. Libatollat kell petróleumba mártani, és a beteg torkát ezzel kell ecsetelni.

Fejfájás, nátha, torokgyulladás esetén ecetet kell a beteggel szagoltatni. Ecetes bedörzsölés a szív táján is hasznos, rosszullét alkalmával. Lázás gyereket, embert ecetes-vizes ruhába kell csavarni, a csuklóra is ilyen kötést kell tenni, hogy a láz minél hamarabb elmúljon. Vágott sebet, ha nincs a közelben

ecet, lepissilk.

A kamilla (rumunica) sok betegségre jó. Szemre, torokra, köménymaggal teának szélgyörcs ellen. Reumás láz esetében forró kamilla főlé kell hajolni. Ruhával kell a fejet letakarítani, hogy a kamilla gőzök mind a beteg arcát érijék. Ezt a gőzt kell beszippantani is. (Inhalálás.)

Fokhagyma (sír) fejfájás, fogfájás ellen, szédülés ellen jó (magas vérnyomás).

Megfázás ellen díófagally, meggygally-tea.

Gyült sebre szalonnabőr, nyers paradicsom kell.

Vágott, szurt sebre utilapu levelet kell tenni.

Vérhas ellen lósbóka (styerija) teát kell készíteni.

Gyomorrontáskor a gyerek háttát, hasát kell dörzsölni, masszírozni.

A fagyott testrészt epével (Pere) kell bedörzsölni.

Furunkulura akácfalevelet kell tenni, és többször cserélni.

Reuma, izület ellen különféle fűveket kell vízben megfőzni, és a főzet főlé kell ülni, a lábakat forrázni. Ilyen fűvek: kamilla, mentafélák...

Szélgyörcs ellen: egy darab kenyérbe gyufaszálát kell beleállítani, ezt rátenni a köldökre, a gyufát meg kell gyújtani, és gyorsan egy pohárral lefedni. A keletkező légirés tér kihuzza a szelet. Kisgyereknél a lábakat kell mozgatni.

Hasmenés ellen: ecetbe kell mártani kockacukrot, és víz nélkül kell lenyelni.

Fogfájásra só, meszet, tályoggyökereket (nizpunzo) fokhagymát, rozkórémet kell tenni. A tályoggyökér lóbetegség ellen is igen hatásos (Békés megyében igen ismeret), a ló nyakát vágják meg, és abba tesszik bele a gyökérdarabot.

Az idősebbek még ma is ismerik azokat a gyógynövényeket, melyekkel embereket, állatokat gyógyítottak.

A betegek jobban hisznek a varázslatos gyógyításban. Ez a

Gyógyítás abban tér el a természetestől, hogy a gyógyszererek mellett bizonyos szövegek, formások kellett. A rábeszélés, a hipnotikus beszédforma az, ami a betegekénél nagy hatást ért el, és ezáltal a gyógyulás reménye a beteg önbizalmát növelte. Hogy a beteg használja is ezeket a szereket, bizonyos ceremóniák kellett. A cigány jóok, javassasszonyok különleges meggyőző, rábeszélő, szuggesztív tehetséggel rendelkeztek, szavaik megnyugtatóak voltak. Természetesen a gyógyfűvek, főzetek igen sok esetben jó hatást értek el, ami öregbítette a javassasszonyok hírnevét.

Néhány varázslatos gyógyimód:

Kiütések ellen: sótlan babot kell főzni, a főzettel háromszor le kell mosni a kiütés helyét (reggel, délben, este). Ha kell, az egész testet, azután hajjalban, amikor senki sem látja, ki kell vinni a keresztutra, és ott a bablevest hátranézés nélkül kell kiönteni.

Részség ellen: zöld levelű békát kell a részeg ember itálába tenni. Száritott béka porát kell tenni az itálába, hogy undorodjon meg.

A Gyógyszer bevétele után a kanalat a bal vállon keresztül hirtelen hátra kell dobni, hogy a szer is olyan gyorsan hasson amilyen gyors volt a dobás.

Szemmelverés ellen 9 kanál vizet, 9 darab paraszat kell egy lábasba tenni, s ahogy a gyógyító a faparaszokat dobálja a vízbe, egy-egy szinre kell gondolnia. Amilyen szinre gondolt, amikor a parázs lemerült, olyan szinű szemű ember rontotta meg a kisgyereket, azért sir, azért nyugtalan. Másik módszer: akik az utóbbi időben a háznál jártak, számszerűen kell őket felidézni, és annyi szem magot kell forró vízbe tenni. Minden szem más-más személyt jelent. Amelyik szem lemerült a víz alá, az a személy volt a szemmelverő (különféle magokat kell a vízbe tenni). Ennek a személynek vissza kellett mennie, és áldást kellett adni a Gyerekre, hogy a rontás elmuljon. Ólomöntést is alkalmaznak, a felforrósított és hideg vízben lehűtött ólom formájából állapítható meg a rontó.

Sárgaság ellen: kilenc különböző színű fonalra szalonnabőrűt kell tenni. Lazán rákötni, és a fűzért a beteg nyakába akasztani. Az a fonalat elveszti, aki megtalálja, arra megy át a baj. Másik módszer: sárgarépába kis lyukat kell fúrni, abba valamilyen aranytárgyat kell tenni, vizet kell ráönteni, és ezt a vizet kell meginni.

Ló szemmelverése ellen: piros cérnát kötnek a ló sörényére. Szemölcs ellen: a testen, kézen lévő szemölcsöt uttesten talált száraz békával kell bedörzsölni, majd a békát hátranézés nélkül, gyorsan el kell dobni. Ilyen hatásos a szalonnabőrrel való bedörzsölés is. Ha háromszor bedörzsölik, akkor kilenc nap múlva elmúlik a szemölcs.

Hidegrázás ellen: ki kell írni a ház falára, hogy itt nem lakik hidegjelős személy. Aki ezt elolvassa, arra megy át a baj. Árpa ellen: a szemhéjra árpaszemet kell ragasztani. Lehet árpahéjat is. Ettől hét nap múlva elmúlik. Egy másik módszer szerint kilenc szem árpát kilencszer kell a szem körül forgatni, majd egy kutat kilencszer kell körüljárni, és az árpaszemeteket úgy kell a kutba dobni, hogy a kutnak a bedobó háttal álljon. Ekkor a szemre nőtt árpa hét nap alatt elmúlik.

1. A rálvasság

Ez a művelet történhet valamilyen gyógyszer segédletével, de egyszerű szövegmondással is.

Amikor különféle gyógyfűvekből, fűszerekből teát, főzetet készítettek a beteg részére, a szer bevétele előtt és közben a következő "varázsszövegeket" mondták:

Pune luma, luma san,	Amig világ a világ,
Manushen rumusarav,	Sütöm, főzöm a hűgymát,
Le but char so kiravav,	Fűveket mit szedtem én,
kodolencia sastyarv!	Azokkal gyógyítok én.

Uraje pel nasul droma,
Ando poklo papale zha,
Te nachol o nasvalyipe,
P avel meg o sasyljipe!

Masul bluzho t aves mardo,
E bengesko vortakoro,
Me saslyarav tyiro trupo,
Tye dyos me dav hodinjipoi!

Me som le but bengengi dej,
Le bute dromen kon phiren,
Ande kashit si o draboro,
So anel maj o sasyljipoi!

Kon nasvaloj te saslyola,
Konl mulo, te ushtyela,
Te naseltar gindo, bajjo,
Ha azbal les o bengoroi!

Van, amikor csak egyszerű szövegmondással lehet kiűzni a betegből a gonosz szellemet. Ez lehet imádkozás, könyörgés, valamilyen más szöveg mondása. Pl. eljöttem hozzád, te fohászkodó lélek, hogy megtisztítsam lelkedet, hogy testedből kiűzzem a gonosz szellemet, megszüabdítsalak a gonosz hatalmától, a gonosz lélek benned tartózkodásától. A szöveget lehet imával kombinálva mondani. (Miatyánk stb.)

Ráolvasás Fajtai:

1. Kiparancsoló. Amikor elűzi a gonoszt, elparancsolja a beteg ~~emberből~~, elszavolja az ördögöt, elszavolja a gonosz tüzet, vizet.

2. Elküldő. Amikor elküldi a gonoszt, hogy tisztljjon meg, visszaküldi az ördögöt a pokolba, a démonokat visszaküldi az éjszakába.

3. Tiltó. Ne bántsd ezt az embert, ne vidd lelkét kárhozatba, ne vidd ezt az embert a pokolba, ne háborgasd nyugalmát, ne vidd el lelki békéjét.

Repülj szellem rossz utakra,
Pusztulj vissza a pokolba,
Elmulik a betegséged,
Visszanyered egészségged!

Gonosz szellem légy átkozva,
Ördög-sátn címborája,
Meggyógyítom a testedet,
Lelki békét adok neked!

Én vagyok a sátn anyja,
Keresztutak zárándoka,
Fűben, fában a tudomány,
Ez hozza meg a gyógyulást!

Aki beteg gyógyuljon meg,
Aki halott támadjon fel,
Eloszljon minden baja,
Ne gyötörje a nyavalyai!

4. Ismétlő szerkesztű. Kiparancsolás, elküldés, tiltás váltakozó ismétlése.

A ráolvasás folyamata:

1. Alaptörténet felidézése. Mi volt a betegség oka, kitől vagy mitől kaphatta.

2. Bibliai keretbe ágyazott gyógyulás. Isten, Szűz Mária, Szent György, Szent Sára, Szent Péter segítségével, segítségül hívásával elűzni a gonoszt, meggyógyítani a beteget.

3. Imádság, varázsszövegek. A gyógyító erő ezekben van.

A ráolvasásokat a természeti csapások ellen is csinálták. Az esővihar-essócsinálás mágiikus szokása Usanád megyében még élő hagyomány, Erdélyben és a Felvidéken a legtöbb cigánynál szokás. A tűzreolvasás szokása ma már kevésbé általános, Magyarországon már alig, Erdélyben még több helyen megtalálható.

Esővihar-essócsinálás: A ráolvasást akkor végzik, amikor nagy a szárazság, hosszú idő óta nincs eső. Akkor is végeznek ráolvasást, amikor szünet nélkül esik az eső, és mindent eláztatott, a termést is. Formái:

1. Könyörgéssel, imával.

2. Átkozással.

Tűzreolvasás: Szent György napján egy kocakereken rudat huznak keresztül. A rudat kenderkóccal, szalmával jól beékelik, hogy a rud szoruljon a kerékágyban. A keréket megforgatják, miközben a kóc a surlódásától beizzik, majd meggyullad. Ezt a tüzet aztán beviszik a házba, hogy megóvja őket a boszorkányoktól.

A Szent György-napi tűzreolvasás szövege:

S Sunto Dyordyo ando vesh zhalas
Jagake Krajesa maladyilas
Kaj zhas tu? lestar pushlas.
Me zhav kaj mure nypura
Kerav kothe but bajura.
Sunto Dyordyi atunchi phenlas:
Jagake Krajeske kadi vorba das:

Te tyo nipo but bajura kerel,
Vi nashavav tumen kathar o Del
Avav palpale busesa,
Chokanosa thaj pajessa...
Zha thaj then tye niposke,
Suntone Devleske anaveske,
Dara tu, Jagako Kraji!
Shun muri vorba, haj izdra!

(Szent György az erdőben ment,
Tuzkirállyal egymásra lelt.
Hová mész te? királyt kérdi,
Megyek népemhez, feleli.
Sok bajokat ott csinálni.
Szent György akkor mondta,
Tuzkirálynak parancsolta.
Ha te néped sok bajt csinál,
Istentől is elűzlek ám,
Jövök vissza nyáraskarókkal,
Vizzel és nagy kalapáccsal,
Menj és mond meg a népednek,
A Szent Istennek a nevében
Félj te Tüzek nagy Királya,
Remegj mert én álom szavam!)

Mikor tűz van, ráolvassanak a következőképpen:

Ash-ta jag, o Baro Del phenel tukei
(Maradj tűz, a Nagy Isten mondja neked!)

Ráolvassás után háromszor körülfutják a házat, sátrát (ami-
ben laknak). Ilyen alkalommal tejet is szoktak önteni a tűzre,
hogy ne terjedjen tovább.

A tűzreolvassást a cigányok a környező lakosságnál is cai-
nálták. Valamilyen tárgyat eléstak a földbe, vagy valamilyen
írást dobtk a tűzbe (ezt a cigánynak kell csinálni) ráolvassó
szöveg kíséretében, hogy a tűz ne terjedjen tovább.

Bari jag zhatar amendar
Chi san tu Iashe Devlestar
Te nukas amen pachasa,
Amen a Del te zhuttjai!

(MAGY TIUK MENJ EL MITŐLUNK,
NEM VAGY A JÓISTENTŐL,
HAGYJÁL MINKET BÉKÉVEL,
ISTEN MINKET SEGÍTSEN!)

2. Igézés, bájolás, rontás

Az igézés és bájolás különböző vallási eszközök felhasználá-
lásával gyógyít, nyugtat. Ezek az eszközök: biblia, fessület,
szentképek, olvasófüzér stb.

A rontást olyan különleges adottságokkal rendelkező szemé-
lyek tudják végezni, akik a családban hetedik gyerekként szület-
tek. Ezeknek a személyeknek ismeretlen kellett a rontások ellen-
szerét is. A rontást általában nő végzi, valamilyen cél érdeké-
ben. A cél többnyire anyagi javak megszerzésére, vagy egy férfi
érzelmeinek megnyerésére irányul. A rontást az emberek kívül
a boszorkányok, lidércek, ördögök is tudják.

Néhány rontási mód:

A nő elviszi a férfi ingét, vagy valamelyik ruhadarabját,
eldugja a kéménylyukba, vagy eresz alá, kizsöp alá. A férfi
ilyenkor nyugtalan lesz. Addig nem lel megnyugvást, amíg az el-
dugott tárgyat meg nem találja.

Ahogy a nő főzi az ételt, beleköp. Ahogy az étel forr, úgy
forrjon a férfi esze, szive is utána.

Leveszi az illető nyomát (lábnyomát). Régebben meztláb
jártak otthon (sok helyen még ma is), vagy a csizmájának a nyo-
mát, és felteszi a kéménybe. S ahogy a nyom ott kiszárad, úgy
száradjon ki az, akit meg akar rontani. Más esetekben a láb-
nyomra ráolvass.

Lehet úgy is rontani, hogy a rontó kapcát, gatyamadzagot,
9 hajszálát beletesz tojásba, három keresztet vet rá, elmondja
a varázsigét, vagy azt a szöveget, amivel a rontást akarja el-
érni.

Amikor menstruál, abból egy keveset az ételbe tesz. Ezzel
azt éri el, hogy az illető ne szeressen mást, csak őt.

Ha valakire nagyon haragszik, kimegy a tóhoz, fog egy piros békát, szemét bevarrja, és átkozza az illetőt, hogy ő is olyan legyen, vakuljon meg, legyen szembeja stb. Majd a békát szabaddon engedi.

A rontás legerősebb és legősibb formája az átkozás. Az átok lehet fogós és ártalmatlan. Az átok akkor foganatos, ha halállos ellenségre szórják. Ártalmatlan akkor, ha a szülő mérgében - mert a gyerekek valami rosszat tettek -, átkot szór a fejére. Ez az átok azért nem fogan, mert nem szívóví adták. Akkor fog a szülői átok, ha a gyerekek cselekedetért megérdemli. A rossz embert is megátkozzák, akár férfi, akár nő, ne legyen az életben többet szerencséje, pupja nőjön, betegség egye meg, megcsunuljon, némuljon meg, görbüljön meg a szája stb. Általában az átok akkor fog, ha van apja. Aki hamisan átkozza magát, az is rosszul jár, fog rajta az átok.

Pl. Hamisan átkozza magát, hogy guga nőjön, ha ő volt aki ezt tette. Hamarosan guga nőtt a nyakán. Ezt a hamis esküt aztán a hír szárnyra kapta.

Volt egy nagyevő cigány, Csoko volt a neve. Nagyon sokat tudott enni, mert a kanálját a csizmaszárrban hordta, ahol kinnálta, ott evett. Egyszer husvétkor 32 sátonnál evett, s mikor hazasért, feleségétől enni kért káposztát. A felesége megátkozta, hogy se ő, se az utódai ne legyenek soha jóllakottak. Az átok megtörtént, mert utódai most is nagyevők.

A rontás fejlődése:

Egyik asszonyt elhagyta az ura, másik asszonyhoz költözött. Erre az elhagyott asszony az ura zokniját (fáradt zokni) betapasztotta a kemencébe, majd kérte a szellemeket, hogy hozzák vissza az urát. Fár nap múlva az ember visszaköltözött a feleségéhez.

Az embert elbűjölta egy boszorkány. Hogy visszajöjjön az ura, az asszony 13 féle főzetet készített, kiöntötte, belelépett és háromszor megfordult. Azt mondta: ahogy taposom szét a főzetet, úgy szűnjön meg a rontás az uramon, és térjen haza. Hamarosan haza is jött az ura.

Rontás érte a családot. A jósasszony azt tanácsolta, hogy vágjanak le két tyukot, de csak a sziveket főzzék meg, a húst adják oda a szegényeknek. Ezt a főzetet meg kell enni, de aznap mászt nem ehetnek. Közben mondani kell a varázsigét: ahogy a szívet esszük, úgy szakadjon le a rontás a családról.

Rontás ellen vallásos szövegek mondása is hatásos.

Pl.: Az atyaiisten szelleme, a fiuisten szelleme, meg a szentlélek mullassa el a bajt! Ezt a szöveget többször el kell mondani, közben sürtin kell keresztet vetni.

3. Jósolás, jövendőmondás

A cigányasszonyok ősi keresztmódja volt a jósolás és jövendőmondás. Feltehetően Európába érkezésük óta üzik ezt a mesterséget.

A jósolás, jövendőmondás formái: tenyérjósolás, kártyavetés, tojástörés, hajégetés, kilenc szem bab, pohár víz, két szál céna stb.

Tenyérjósolás:

A tényéren található ereszetek (palmake vuni), vonalak mászt jelentenek. Ezekből a vonalakból áll elő az illető jövője, szerencséje, élete, életének alakulása stb.

szívvonal (jileski vuna),
életvonal (trajoski vuna),
gyerekek vonala (shavorengi vuna),
szerencsevonal (baxengi vuna),
keresztvonal (trushulengi vuna).

A vonalak jelentése:

Szívvonal: ebből a vonalból azt lehet megállapítani, hogy az ember mit érez, milyen lesz a házasságlete, mikor megy férjhez, kit vesz el nőül, milyen lesz a szerelében a szerencséje, a szereléhez való viszonya, hogyan hallgasson a szívére, mert másképpen sem öröm, sem boldogság nem vár rá. Szerelme kitarató, hűséges lesz-e, vagy csalódni fog a szerelében, szerelmében. A vonal hosszúsága, metszései, elágazással mutatják az emberekhez való viszonyt, érzelmi életét.

Életvonal: ez a vonal jelzi az élet hosszúságát, az élet külön-
böző állomásait, egészséget, betegséget, rövid vagy hosszú
életet.

Gyerekek vonala: ez a vonal jelzi azt, hogy hány családja van,
lessz.

Szerencsevonal: milyen szerencse, vagy szerencsétlenség éri éle-
tében, összerűggésben van az élet és keresztvonallal.

Keresztvonal: a nem várható akadályokat jelenti, hogyan keresz-
tezi az élet a szerencsevonalat. Még azt is jelzi, hogy az
emberi sorok nem véletlenül, véletlenségből keresztveződ-
nek.

A vonalak állásából állapítja meg a jós az illető horoszkópját.

A jóslás szövege pl.:

A maga tenyere elárulja, hogy az életben kisebb (nagyobb)
megpróbáltatások érték, de ezeken könnyen túltette magát. Az
életvonalja törésmentes, hosszan nyúló, mely hosszú életet je-
lent. Nagyon szerencsés lesz az életében, mert a szerencsevona-
la egyenesen metaxi a keresztvonallát. Látom, hogy ön a szívére
hallgat, ezért nagy öröm, boldogság éri családjával együtt. Még
fogják érní kisebb csalóddások, de ezek után további évei békes-
ségben telnek. Ne higgyen a hazug szavaknak, csábításnak, csak
mindig a saját szívére hallgasson, mert a szív vonala nem ke-
resztezi élesen a keresztvonallát. Önt nem mindig érti meg a oša-
ládja, ezért néha magányosnak éri magát, de ne bánkódjon, mert
hamarosan nagy szerencse éri. Gyermekelben lelt majd örömet, so-
kát fog velük élni, és boldog, megelégedett öregkora lesz.

Másik jóslás szövege:

Szeme, szája nevet, de szíve két lakat között van. Megmon-
dom, mi vár magára. Egy nagy ut előtt áll. A házassálete nem úgy
sikerült, ahogy elképzelte, de ne keseredjen el, mert nagy jövő
vár magára. Akiről azt gondolja, hogy már elfelejtette, az még
mindig várja magát vissza. Tenyereből mutatkozik további élet-
utja. El ne mulassza azt az utazást, ami a közeljövőben fog ön-
re várni. Ezen az uton sok megpróbáltatás éri, hivatalos embe-

rek elő fog kerülni, de szerencsésen fog végződni. Még itt az is
mutatkozik, hogy a családban hamarosan haláleset következik be,
de nem a legközelebbi hozzátartozója hal meg. Azt látom, hogy a
legnagyobb bánatot a házassága okozza. Könnyen változtathat raj-
ta, ha nem sajnálja azt az összeget, amennyi szükséges ahhoz,
hogy ez az ügye rendeződjön. Tegyen a tenyerébe 313 darab szá-
zast és mondja, hogy nem sajnálja. Ebből is látni, hogy önt jó
szándék vezérli. Látom, hogy meg van győződve arról, hogy eddig
is az igazságot mondtam. Ezen a bánatán csak akkor változtathat,
ha azt teszi, amit mondok. Pénteken éjjel, pont 12 órakor men-
jen ki a keresztutához, ahol már várni fogják a Grabuncsók, és
feloldják. Ne feledje, hogy mit kell vinni magával. Egy fekete
tyukot, 10 szem fehér babot, 9 szem kukoricát, 7 szem zabot, és
ami a legfontosabb, felesége (férje) hajából 9 szálat, a balol-
daliból. Ezeket csavarja bele egy kis rongyba, vagy vászonba, és
amikor kiér a keresztutához, akkor bal kézzel a bal vállán át dob-
ja a háta mögé. Arra vigyázzon, hogy ne nézzen hátra. Közben ar-
ra kell gondolnia, amit a legjobban szeretne. Ha bármit hall,
vagy lát, akkor se nézzen hátra. A garaboncicsók ott lesznek ma-
ga mögött, s ha hátranéz, nem fog teljesedni a kívánása. Félni
nem kell, csak álljon ott nyugodtan, s amikor a zaj elcsitult,
hátranézés nélkül siessen haza. Amíg nem ér haza, senkinek sem
szabad szólania. Otthon se mondjon senkinek semmit.

Kártyavetés: A kártyavetéshez a hagyományos cigánykártyán
kívül más kártya is megfelel. A cigánykártya négy nyelvű, és 36
lapból áll. A négy nyelvű szöveg angolul, németül, magyarul és
vagy szlovákul, vagy szerbül (horvátul) (cirillbetűs is van) van
írva. Természetesen ezekből a kártyákból lehet a legjobban jósol-
ni, mivel a feliratok szövege az élet különböző állomásait jel-
zi. Születés, halál, házasság, betegség, szerencse, bosszúság,
szerető, hűség, csalfaság, gyerekek, utazás, özvegyember stb. A
kártyák rakogatásával a jós vagy jósnő kihozza a jóslatot, a
kártyadobálás (vetés) rendszereiből alakul ki az illető életsorsa.
Jövendőlés tojásból: A megtört tojásba cérnát kell tenni,
majd 13 hajszálat. A hajszálak és a cérna állásából kell mondani
a jövendőt.

Kilenc szem báb, kilenc najszáll: A babszemek állásából, az égetett hajszálak alakjából lehet mondani a jövőndőt.

Egyéb módok: Egy pohár vízbe tükröt kell tenni, a vízbe meggyűrtt, két oldalra égő gyertyát. Arra a személyre kell gondolni, aki messzire van tőlük, nem tudnak róla stb. Ha az illető él, a tükrben megjelenik az alakja.

Egy pohár vízbe fényképet kell tenni, azért, akire gondolnak és nem tudják, mi lehet vele. Két oldalra égő gyertyákat kell tenni, a koncentrációra kell az illetőre gondolni. Ha a fénykép megmozdul, akkor az illető személy él.

Nagy szerepet játszik a jóslásoknál a kérdések feltevése is. Mivel a jóslás megélhetési forma is volt, nemcsak az asszonyokban, hanem a férfiakban is kifejlődött egyféle lélektani ismeret, emberismeret, rábeszélő, szuggesztív képesség.

V.

HITPEREMEK

1. Szellemek és egyéb földöntúli lények

1/1. Szellemek (biuzhe)

A cigányok hisznek a szellemekben. Ezek a szellemek test nélküliek, de van aki látja őket. Vannak jó, és vannak rossz szellemek.

Feltételek:

Éjféltűben járó szellem: ez szokta jelsztgetni az éjféltűkor hazajárókat. A temetőben pont 12 órakor kísért. Általában fél egykor eltűnik. Másik feltétele kakaaszóig kísért. Amikor a kakas megszólal, nyomtalanul eltűnik.

A halál szelleme: úgy jelentkezik, hogy először megszólal a halálmadár (muljikani chiriklyi, muljikani kekerashka). Ahol ez a madár hangját hallatja, ott hamarosan halott lesz, jön a halál szelleme.

Szellemek (biuzhe) kísértetek (strigoji), démonok (berbeja), nappal is éjjel is járnak. Általában csoportosan, 4-5 jár

80

együtt. Többnyire jóindulatnak, de aki találkozik velük, nagyon megijed tőlük. A démonok nőalakban jelentkeznek, az utasokat el akarják fértíteni utjukból, hahognak, egészen közel mennek az emberhez, nagy vörös ujjakat, körmeiket mutogatják, fogalkat viszorogatják. A kísértetek fehér lepелben láthatók, hahogó hangot adnak, megtalálhatók régi épületekben, kastélyokban.

1/2. Boszorkányok (choreja)

A boszorkányok az ördög szövetségesei. Természetfölötti képességekkel rendelkeznek (alakváltoztatás, repülés), rontópusztító hatalmuk van. A boszorkány általában nő, ritkán férfi is lehet (choxano). Leginkább öregasszony képében él. Amikor találkoznak vele, búhós, nyájas, hizelgő szavú. Éjjel más alakot vesz fel, lehet fekete macska, fekete ló, fekete kutya alakban is. Ezek a boszorkányok járnak nappal is rontani, de leginkább éjjel. Van mikor seprőn lovagolnak, de többnyire állat (ló, kutyá) képében végzik a rontást. Már a háznak kéményéről lehet látni, hogy hol lakik, mert nagyon fekete füst száll ki a kéményén. Ez a fekete füst a felhővel keveredik, és ebben lakik a táltos fiú. A gyerekeket is, felnőtteket is megrontják, betegséggel, szerencsétlenséggel sújtják az embereket. Az állatokat is megrontják, a ló beteg lesz, a tehén véres tejet ad, a tyúkok nem tojnak stb. Az embert lóvá, kutyává varázsolják, éjjel az embert meglovagolják, úgy, hogy reggel látszik a sarkantyú nyoma. Ép gyerekeket kicserélnék egy torzszal. Védekezés ellenük: sürtű keresztvetés, imádság, vagy nyakhaakasztott fokhagymafüzér. A fokhagymafüzér a démonok, vámpírok ellen is véd.

Ha ló alakban kísért, akkor balkezdbe fogott kötőfékkel kell megszelídíteni. Ha a kötőféket a ló fejére tesszik, akkor a ló meg sem bír mozdulni. Soha többet nem jön kísérteni.

Ha a tehén véres tejet ad, akkor három különböző kutyáról kell hozni egy köcsögben, vagy sajtférben viset, nem szabad szólni senkinek sem (néma víz). Ezzel a vízzel a tehén fejénél kezdve háromszor le kell önteni a tehenet, és azt kell mondani "ahogy a víz folyik le, úgy folyjon le a rontás is!"

Akiről kitűdött, hogy boszorkány, azt megégették. Pl. Dobozon volt egy boszorkány, ekkor egy cigánylegény megpatkoltta-

81

tott. Másnap az öregasszony kezén, lábán megtalálták a patkolás nyomát. Éjjel lóalokban kísértette meg a cigányt, aki megszeli-
dítette a lovat, és megpatkoltatta, majd elengedte. A boszor-
kányt aztán elvitték Békésre, és ott megégették, másokkal együtt
kihirdették, hogy senki se merészkedjen a tűz közelébe, mert
megsüketül. Ugyanis, amikor a boszorkány ég a máglyán, és a sze-
méhez ér a tűz, akkorát fog szólni, hogy a körüllevők, akik túl
közel vannak a tűzhöz, megsüketülnek. A dobozi Zoga nem tudott
magyarul, nem értette mit mondanak (két éves volt ekkor), és a
tűz mellé mászott. Megsüketült, élete végéig süket is maradt,
ugy halt meg (1978-ban). A boszorkányok között olyan is volt,
aki jót is tudott csinálni. De ha megharagították, nagyon gonosz
tudott lenni. Ilyen volt Bibi is. A szegényeken sokszor segített,
de aki be akarta csapni, azt a faluval együtt elseperte. Amikor
meg gerehlyézett, úgy hullt a nép, mint őszel a légy. A jó bo-
szorkány és a tündér a rossz ellensúlyozására volt. Elszalatta
a gonosz varázslatot, megszüntette a rontást. Ha férfi volt,
akkor híres jós hírében állt. Sokan keresték fel tanácsért, se-
gítségért. Volt Békésben egy öreg jós, aki törz gyereket ép gye-
rekkel cserélte vissza. Ő tanácsolta a lópatkolást is.

1/3. Táltosok

A táltos a pokol szülőtte, és fekete felhőben lakik. A
foggal született fiu a táltos. Általában hét évig látható, rend-
kívüli képességekkel rendelkezik, de amikor hét éves lesz, hir-
telen eltűnik, és senki sem tudja hová. Többet senki sem hall
rőla, csak a tetteiről. Az öreg Moga cigánynak is volt egy tált-
os fiu kísértője, aki egyben a tolmácsa is volt, mert egy tált-
tudott magyarul. Ebben a fiuban volt Moga hatalmas ereje. Ahogy
a fiu eltűnt, Moga ereje is elszállt és meghalt.

1/4. Az ördög (beng)

Az ördög legtöbbször láthatatlan, sok szövetségese van.
Szövetségesei a lidércék, szellemek, kísértetek, démonok, bo-
szorkányok, és az ördögök öreganyja, a vasorrú bába.

A lidércék a legkevésbé ártalmasak, de éjjel az alvót is
háborgatják, ráülnek a mellére, hasára, nyomást gyakorolnak az
alvóra, aki reggel igen fáradtan ébred, szorongása van, rosszul

érez magát. A lidérc éjjel is jár, néha láng alakjában mutatko-
zik az embereknek, s akit utolér, megpörkölti. Halált csak ritkán
okoznak, félelmet annál többet. Időnként mint lidércfény látha-
tó. Megjelenhetnek meleg nyári éjszakákon, mint világitó ló is.

Az ördög lehet látható alakban is, általában lólabbal,
szarvval, farkkal. A lábát nehéz észrevenni, mert hosszú feke-
te nadrág van rajta, a szarvát sem lehet a rekte kalap alatt
látni. A lányok előtt ifju képeben jelenik meg, behízelgő, nyá-
jas szavú. Amikor az ördög láthatatlan, nincs előtte akadály.
Látható alakban is el tud tűnni pillanat alatt. A táltos fiuban
is egy kis ördög van elrejtőzve, a "mit-mit" madárban is (másik
neve csuma). Nappal is jár, de többnyire este, szürkület után,
majd éjfél után eltűnik. Akinék megmutatkozik, az nem tud szába-
dulni tőle. Aki viszont ismeri az ördög természetét, az csak
fondorlatos módon tud megszabadulni tőle. Az ördög hívására is
megjelenik. Ilyen a "mit-mit" madár. Akinék saját ördöge van,
mert éltrehivta, vagy megidézte, vagy a "falra festette", az
igen nagy szövetségést nyer magának. Ez az ördög minden kíván-
ságát teljesíti, jómódot ad, de a lelket elviszi a pokolba. Aki
be tudta csapni az ördögöt, az gazdag maradt.

1/5. Viziszellem, vagy a víz gazdája

Nagyon csendes szellem, de kérdéssel megharagítható. A
szellem ilyenkor megbünteti a kérkedőket, árvizet csinál, be-
szakítja a jeget, vízbefullaszt.

A viziszellem meghallgatja a szegény cigány halász kérését,
jó halfogást biztosít, a lovakat tisztítja, itatja.

A viziszellem mellett mint segítő szellemek a föld, az
ég, a tűz is jó szellemek, mert ezek sokat segítettek a cigányo-
kat vándorlásaik alatt, az üldöztetés idején.

1/6. A halottak szelleme

A halottak tulajdonképpen szellemeké válnak. Előjöhetnek
jót vagy rosszat cselekedni. Sokszor e szellemek álomban jelen-
keznek, s aki álmodik velük, annak aszerint kell tennie, mert
különben a szellem megharagszik. Aki életében nagyon jó volt, az
visszajövelekor is jót cselekszik, jó tanácsot ad. Aki viszont

életében gonosz, rossz volt, a tulvilágon is rosszat cselekszik, ő is az ördög szövevéssége. Van olyan szellem, aki halála után mindjárt visszatér, mert nem tud megnyugodni valami miatt, mások csak kilenc nap múlva térnek vissza, és csak annyi időre, míg éppen csak megmutatják magukat (pl. kialszik a lámpa, becsukódik, kinyílik az ajtó, ok nélkül ugatnak a kutyák stb.).

A halottak szellemi feljárának a rokonokhoz, akiket szeretnek, azokat nem bántják, de ekire haragszanak, azokat megnyargalják. Példemet, lidércnyomást okoznak, ráülnek az ember mellére stb. Általában olyan alakban jelennek meg, mint amilyen alakban ismerték őket a földön.

1/7. A Garabonciás (Grabuncashl)

Többnyire legény képében jár, általában a felhőkben lakik, a boszorkányok kéményfűtájében rejtőzködik. Nagy vihar előtt szokott jelentkezni. Ahol a falvakban jár, ott tejet szokott kérni, s ha nem ednek neki, nagyon megharagszik. Olyankor nagy vihart csinál, hogy még a háztetőket is elviszi. Nagy fekete köpeny van rajta, kezében vándorbot van. A falvakban több helyen bukkan fel, majd hirtelen eltűnik.

1/8. A halál (meripe, merimo)

Legtöbbször láthatatlan, de látható alakban is megjelenik. Piros ruhában, piros csizmában jár, arany sarkantyúja van. Időnként kassza is van a kezében. Mézes-mázos szavú, de nem kegyelemz senkinek sem. Am az egyik szegény cigány a halált hívta keresztkomának, mert senki sem vállalta el a gyerek keresztelését. A halál elvállalta és a cigányt gazdaggá tette.

1/9. Tündérek

Vízben, földben, levegőben, tűzben élnek. Mindig jót cselekednek, megszüntetik a gonosz varázslatot. Békét visznek az embereknek. A tündérek láthatatlanok, jelen vannak mindenütt, a jó embereket segítik. A jó tündér álomban is megjelenik. A tündérek az angyalokhoz tartoznak. Az angyalok csak jót cselekszenek, a gonosz angyalok lettek az ördögök, démonok, kísértetek.

2. Hiedelmek Istenről, égről, holdról, napról, csillagokról.

2/1. Hiedelmek Istenről

A cigányok mindig Istenfélők voltak. Hittek, bíztak Istenben (Del, Devel), őt kérték segítségül gondjaikban, bajjaikban.

Az Istent, mint személyt képzelik el, akiben összpontosul Jézus is, és a Szentlélek is. A magyarországi cigányoknál nagy a Mária-kultusz, Jugoszláviában Szent-György, Franciaországban Szent Séra kultusza. A Mária-napi búcsúkra igen nagy távolságból is elmennek, elzarándokolnak. Imádságaikban, kéréseikben az Isten mellett Szűz Mária (Sunto Marija) neve is gyakran szerepel.

Az Isten ad életet minden lénynek, az égben lakozik, és onnan irányítja a földi életet. Az Isten mindent lát és hall. Mindent tud. Az Isten segíti a cigányt, mert amikor Jézust kereszt-re akarták feszíteni, a cigány ellopta a szegeket. A negyedik szeget a végbelébe dugta, ott nem találták meg, s ezért a cigányt is Jézus mellé kötözték. Jézust így csak három szeggel szegezték fel, s amikor még mindketten éltek, azt mondta Jézus (Isten) a cigányoknak: amiért segíteni akartál rajtam, légy áldott és egész néped, hogy amíg világ a világ, te könnyebben keresd meg a kenyeredet. (Festményen a Jézus melletti fekete alak is erre a történetre utal.)

Isten íránti tiszteletüket azzal is bizonyítják, hogy a Jézust (feszület) ábrázoló képek előtt keresztet vetnek, keresztet megszegés előtt keresztel illetik, kalapot leemelik. Isten képmását (szobrot stb.) a lakásokban nagy szeretettel őrzik, imádkoznak előtte.

Az Isten igen ritkán jön le a földre. Egyes embereknek megmutatkozik, általában keresztutakon, vagy határban jelenik meg. Többnyire öregember, koldus képében, s akivel találkozik, azzal üzenetet küld. Nagy tényesség közepette tűnik el. Akinnek megmutatkozik, annak az arcát is megmutatja. Hófehér, hosszú szakállú van.

Az Isten ereje hatalmas, csodákra képes. Ő teremtetette a földet, eget, embereket. Élet és halál ura. Aki a földön Istenhívó, annak a lelkét a tulvilágon egy új testbe teheti. A ha-

lottakat is fel tudja támasztani, a betegeket meggyógyítja. Az Isten benne van a kenyérben és a borban is. Hatalmát, haragját villámmal (devleski jag, devleski sulica, devleski zor) fejezi ki. Mikor az Isten a földön járt, gyógyított, rejtámasztott, sok csodát tett. Földi vándorlásáról sok történet szól.

2/2. Hiedelmek az égről

Az ég valamikor olyan közel volt a földhöz, hogy kézzel lehetett érinteni. Akkor az Isten még a földön járt. Az égből minden reggel manna hullott a földre, de csak minden 24 órában egyszer. Mindenkinek annyi mannárt kellett felszedni, hogy másnap reggelig elég legyen. Az emberek ellustultak, még arra is lusták voltak, hogy az égi mannárt felkeldjék a földről. Arra vártak, hogy a szájukba essen az ennivaló. Egész nap csak feküdték, lustálkodtak, nem dolgoztak semmit. Az Isten kezdte megenni az emberek lustaságát, tunyaságát, s amikor azt látta, hogy egy asszony a piszkos, szennyes pelenkát az éghez törli, kezdte az eget eltávolítani a földről, egészen a hetedik mennyorszáig. Megszünt a mannaeső is, s az emberek kénytelenek voltak dolgozni, hogy megéljenek. Azért vitte olyan messzire az eget, hogy az emberek el ne érhessek, be ne szennyezhessek.

Az ég az Isten lakása. Mannát eszik, és mióta világ a világ él és élni fog. Az Isten onnan önti az esőt, hogy legyen termés, nőjön a fű. Az égben örök fényesség, örök világosság van, ott élnek az angyalok is. Azok is ott élnek, akik a földön istenfélő emberek voltak. Láthatatlan testet öltenek, és úgy élnek, ahogy a földön éltek. Isten segítői az angyalok és a jó tündérek.

2/3. Hiedelmek a holdról

A hold a világ kezdetekor együtt volt a földdel, és a nappal. Az Isten szétválasztotta őket, hogy külön-külön segítsék az embereket. A föld adja a mezőt, erdőt, a nap a meleget, a nappali fényt, az ég adja az esőt, a hold bearanyozza az éjszakai tájat, elűzi a csak sötétben járó éjszakai szellemeket. Irányt mutat az éjszakai karavánoknak.

A holdban két cigány muzsikál (hegedül), ha hamisan játszanak, akkor a kutya megugatja.

3. Álmlátás, álomfejtés

Állatok:	hal, disznó nyul méh tolias loba három loba fekete kutya ló, csikó	halál utazás betegség bosszúság törvény elé kerülés jót jelent nem jót jelent
Tárgyak:	tojás, zsír hus só tészta szőlő, szilva dohány pénz kép lóhere sár	veszekedés betegség nem jelent jót, nehéz a lélek keserűség köhnyeket jelent szerencse kőhnyek szerencse szerencse betegség
Egyéb:	seprés ásás gödör pénzt kiadni pénzt kapni Egyerekek álmodni fehér szin (kutya, galamb...)	bosszu, veszekedés betegség, bánat szerencsétlenség, halál nem jót jelent rossz hírek, pletyka szégyen éri szerencsét jelent

Szerencsétlen állatok: kecske, gyík, béka, sikló giliszta.

ADALÉKOK

A CIGÁNYOK HIEDELEMTILTÁGÁHOZ

Francia egyházi lap, a Bulletin de la Societe Biblique De France 1877/35. számában írja, hogy Bukarestbe küldtek egy misz- zionáriust, hogy lefordítsa cigány nyelvre a Bibliát, s azután hozzállt a térítéshez. Megérkezése után néhány nappal jelezte, hogy a cigányok térítése nem lehet, mert a cigány nyelvnek sok változata van, s a cigányok között nincs írástudó.

Orbán Balázs írja (A székelyföld leírása 1969 Pest II. kö- tet, 48. lapon):

"Vallásuk nincs, szinleg azt a vallást követik, amely falu határában vannak, fizetésért gyakran változtatják hitüket, egy látszik azonban, hajdanán volt nekik nemzeti vallásuk, s nemze- ti istenük, kit Devlának neveztek, de ez ősi vallásnak már csak homályos hagyományai maradtak fenn..."

Medgyes Lajos írja a Vasárnapi Ujságban (1856. 30. szám 258. old.):

"Vallásról általában semmi fogalmuk nincs."

Kogolnitsan szerint (Skizze einer Gesch. Zigeuner Stuttgart 1840.) a cigányoknak nincs vallásuk, de bálványimádók. Tiszteelik a rájuk nézve hasznos tárgyakat, mint pl. a sátrukat, talyigá- jukat, üllőjüket. Ők is mint a törökök, hisznek az elkerülhetet- len végzetbe.

Liszt Ferenc: A cigányokról és a cigány zenéről Magyaror- szágon (Pest. 1861.) munkájában írja, hogy csak a lélekvándorlás nyugtatót a cigányoknak tétova reményt, amellyel megelégedtek, s ez a hitgazgat az egyetlen ami fennmaradt náluk, elég volt vi- gasztalásukra.

Mérlmée a "Carmen" című művében a spanyol cigányok borza- dását a holtaktól, babonaféltének tartja.

A betegségek démonai

Mielőtt a gyógyításhoz kezdtek volna, meg kellett állapí- tani, hogy melyik démon idézte elő a bajt, melyik okozta a be-

tegséget. A cigányok hiedelemvilágában kilenc betegségi démon ismeretes.

1. Melalo (piszkos). Ez a démon apró, kétfeju madár, színe szür- ke. Körmei élesek, s az ember testét-lelkét (trupo haj vödyi) marcangolja, őrltséget idéz elő. Ma már csak mint szin jelentős, melaxno, melalo (piszkos, bórassinu).
2. Lillyi (nyákos, nyálás). Ez a démon a Melalo felesége. Hal alaku feje olyan mint az emberé, hosszú hajjal. Ez a haj okozza a köhögést, a vérhast.
3. Thulo (kövér). Törtsékekkel ellátott gölyő, ami az ember testé- ben ide-oda gurul, s ezáltal okozza a hasfájást.
4. Tharidyí (forró, meleg, égetős). Thulo felesége. Hasonló az apró hernyóhoz, egész teste szőrös (kermoro). Lázat és női betegségeket okoz.
5. Shilalyi (hűvös, hideg). Soklábu fehér egér, a hideglelést okozza.
6. Bitoso (bőjtőlő, bőjtiboszorkány). Sok fejű, gyors mozgásu hernyó, Shilalyi férje. A mozgásával idéz elő fájdalmakat. Kisebb betegségeket okoz, fejfájást, gyomorfájást, étvágy- talanságot. Gyereket okozzák a fogfájást, fulcsengést, láb- szárgörccsöt stb.
7. Lolmisho, lolshimijako (vörös egér). Gölyvát, gennyes da- ga- natokat, bőrkütséseket okoz.
8. Mincheakere. A nemi betegségek démona, bőrkütséseket okoz.
9. Poreskero, poresko (farkas). Ez a démon a női és férfi nemet egyesíti magában, négy macska és négy kutya feje van. Tes- te olyan mint a madáré, kígyófarka van. Akit a kutyafejek nyaltak meg az hamarosan meg fog halni, akit a macskafejek, az sosem gyógyul meg.

A CIGÁNY ABC

A cigány szavak írása a Magyarországon elfogadott cigány ABC (romano alfabeto) betűivel vannak lejegyezve.

Megánhangok:

- a rövid "á"-nak ejtődik, a magyarban nincs, illetve a palóc nyelvírás a-ja emlíketet rá, és hasonlít a szláv nyelv-ekben lévő "a"-hoz.
- o rövid "ó"-nek ejtődik, a magyarban nincs.
- 1
- o hasonlóak a magyar "i" "o" "u" hangokhoz (az eltérés kicsi, el-hanyagolható).
- u

Mássalhangok:

a magyarral megegyezők a
b c d f g h j k l m n ny p r t ty v z betűk, illetve
hangok.
Kiejtésük a magyarral megegyezik, de más az írásmódjuk:
ch = cs dy = dy sh = s (van lágy változata is)
s = sz zh = sz (van lágy változata is)
a magyarban igen ritka:
x = kh (erős h hang, torokhang)
th kh ph: hehezett hangok (a hekezés fontos)
ly lágy "l"-hang, a szláv nyelvekben gyakori (szabadon
variálható a "j" hanggal).

TARTALOM

	Oldal
I. Szokások-magatartásmódok	3
II. A cigányok társadalma, vallása	9
III. Hagyományok, szokások, babonák és babonás szokások	21
1. Születéssel kapcsolatos szokások	22
2. A felnőttkor szokással	28
2.1. Házaság	28
2.2. Kéretés	30
2.3. Étkelés, vendéglátás	37
2.4. Zenei szokások	42
2.5. Törvénykezés	44
2.6. Öltözködési szokások	46
2.7. Vászári szokások	48
2.8. A társas érintkezés szabályai	49
2.9. Elnevezési szokások	51
2.10. Szórekozás	52
2.11. Foglalkozási szokások	57
2.12. Hagyománytisztelő szokások	58
2.13. Egyéb szokások	59
2.14. Halotti szokások	64
IV. Népi gyógyászat	68
V. Hiedelmek	80
VI. Adalékok a cigányok hiedelemvilágához	88
VII. A cigány ABC	89